

4η Σκηνή (στ.951-1137)

Πρόσωπα: Θεονόη - Ελένη - Μενέλαος - Χορός

*Ημαντία
της Θεονόης*

ΘΕΟΝΟΗ

Πήγαινε μπρος εσύ να μου φωτίζεις
και κατά την προεπούμενη συνήθεια
μες στον αιθέρα ανέμιζε το θειάφι,
για να 'ρθουν τ' ουρανού πνοές καθάρειες·
με τη φωτιά καθάρισε το δρόμο,
ανόσιο αν τον μόλυνε ποδάρι,
και το δαυλό μπροστά μου δώθε κείθε
κούνησε να περάσω. Έτσι τιμώντας
τους θεούς, όπως ορίζω, πάλι μέσα
την ιερή να πάτε φλόγα. Ελένη, 960
τι λες για τα μαντέματά μου; Να τος
ο άντρας σου ο Μενέλαος, έχει χάσει
το είδωλό σου κι όλα τα καράδια.
Ξέφυγες συμφορές, δυστυχισμένε,
κι ήρθες χωρίς να ξέρεις αν θα μείνεις
ή θα γυρίσεις πίσω στην πατρίδα·
υπάρχει αμάχη στους θεούς για σένα,
θα συναχτούν τη μέρα αυτή κι ο Δίας
θα λάβει την απόφασή του. Η Ήρα, 970
που πρώτα σε κατέτρεχε, σε στέργει
τόωρα και θέλει να γυρίσεις πάλι
στον τόπο σου μ' αυτήν κι όλη η Ελλάδα
να μάθει πως του Πάρη ο γάμος, δώρο
της Αφροδίτης, ήταν ένα ψέμα·
η Κύπριδα γυρεύει να εμποδίσει *
το γυρισμό σου, για να μη φανεί έτσι
πως με το μάταιο γάμο της Ελένης
της ομορφιάς επήρε το βραδείο.
Η τύχη σου όμως κρέμεται από μένα·
στον αδερφό μου άμα σε φανερώσω, 980

* Κύπρις δὲ νῶστον σὸν διαφθεῖραι θέλει,
ὥς μὴ ἔξελεγχθῇ μηδὲ πριαμένη φανῇ
τὸ κάλλος.

- 951-60 Πήγαινε μπρος...την ιερή να πάτε φλόγα:** η Θεονόη εισέρχεται στη σκηνή. Δίνει οδηγίες στις γυναίκες που την συνοδεύουν να κάνουν τον απαραίτητο καθαρισμό του αέρα και του εδάφους με φωτιά και θειάφι. Έτσι θα περάσει η μάντισσα έτοιμη να δεχθεί τη θεϊκή έμπνευση. Πρόκειται για ένα τυπικό εξαγνισμού, γνωστό και από την ομηρική ποίηση (Οδ. χ 481, 491, ψ 50-1).
- 960-1 Ελένη, τι λες για τα μαντέματά μου; :** η Θεονόη έχει προφητεύσει για την επιστροφή του Μενελάου στην ίδια την Ελένη (στ. 590-4) και τώρα αισθάνεται δικαιωμένη και υπερήφανη που επαληθεύτηκε η μαντεία της. Στην ερώτηση της Θεονόης διακρίνουμε ένα τόνο ειρωνείας.
- 967-9 υπάρχει αμάχη...την απόφασή του :** οι θεοί συχνά επεμβαίνουν και καθορίζουν τη ζωή των ανθρώπων· όταν ο άνθρωπος συγκρούεται με τη θεϊκή δύναμη, είναι συνήθως ο ηττημένος και τότε διώνει την τραγικότητα.
- 969-78 Η Ήρα...επήρε το δραβείο :** η μαντική ικανότητα της Θεονόης είναι τόσο μεγάλη που μπορεί να παρακολουθεί ακόμη και τα σχέδια των θεών. Γι' αυτό τώρα γνωρίζει τη μεταστροφή της Ήρας και την επιθυμία της Αφροδίτης. Η Θεονόη αναφέρει την παράδοση –«δώρο της Αφροδίτης»– σύμφωνα με την οποία η Αφροδίτη νίκησε τις άλλες θεές στα καλλιστεία, γιατί υποσχέθηκε στον Πάρι ως δώρο την Ελένη (βλ. στ. 30-4).
□ Ποια στοιχεία του κειμένου (στ. 966-78) υποδηλώνουν τον ανθρωπομορφισμό των θεών;
- 979 Η τύχη σου όμως κρέμεται από μένα :** η Θεονόη γνωρίζει τη δύναμή της. Η τελική απόφαση που θα καθορίσει την τύχη του Μενελάου και της Ελένης εξαρτάται από αυτή. Ο στίχος υπηρετεί τη δραματική τεχνική που ο Ευριπίδης έχει επιλέξει γι' αυτό το δράμα. Εντάσσει έτσι τη Θεονόη στην πλοκή και συμβάλλει στη δραματική ένταση. Βέβαια η μάντισσα δεν υπονοεί ότι ο ρόλος της είναι ισότιμος με αυτόν των θεαινών, αλλά ότι από την επιλογή της εξαρτάται η καταστροφή ή η σωτηρία του Μενελάου.

χάθηκες, που το θέλει κι η Αφροδίτη,
κι αν πάω με την Ήρα, θα σε σώσω
σωπαίνοντας παρά την προσταγή του,
να του το πω στη χώρα όταν θα φτάσεις.
Για να σιγουρευτώ κι εγώ, ποιος τάχα
θα τρέξει να του πει τον ερχομό του;
Η ικεσία της Ελένης-προσπάθεια να πείσει τη Θεονόη

ΕΛΕΝΗ

*Η ικεσία της
Ελένης-προσπάθεια
να πείσει τη Θεονόη*

Ικέτισσα, ω! παρθένα, σου προσπέφτω
και σε παρακαλώ απ' της δυστυχίας
τη θέση αυτή, για μένα και για κείνον, 990
να μην τον χάσω, τώρα που τον δρῆκα.
Στον αδερφό σου μην το μαρτυρήσεις
πως ήρθε ο άντρας μου· έλα, γλίτωσέ τον,
σε ικετεύω, την παλιά σου ευσέβεια
για χάρη του αδερφού σου μην προδώσει
κερδίζοντάς του την ευγνωμοσύνη
με ταπεινές κι άδικες πράξεις. Πάντα
μισεί ο θεός τη βία και προστάζει
ν' αποκτούν όλοι δίκαια τ' αγαθά τους.
Ας μη ζητάει κανείς άδικα πλούτη* 1000
Ο ουρανός κι η γης είναι για όλους
και πρέπει μες στο σπίτι του καθένas
τα καλά να συνάζει, όχι το ξένο
διος στανικά να κλέβει. Στο γονιό σου
μ' έδωσεν ο Ερμής να με φυλάξει
—καλό απ' τη μεριά, κακό απ' την άλλη—
για τον άντρα μου εδώ που με γυρεύει.
Πώς θα με πάρει, άμα χαθεί; Ο Πρωτέας
σ' ένα νεκρό μια ζωντανή θα δώσει;
Το θεό και το γονιό σου ρώτα· θέλουν 1010
ό,τι ο καθένas έχει, πάλι πίσω
να του το δώσουν ή όχι; Βέβαια θέλουν.
Μη χαριστείς στον άδικο αδελφό σου,
το δίκαιο πατέρα σου αδικώντας.
Προφήτισσα είσαι, στους θεούς πιστεύεις.
Το δίκιο θ' ατιμάσεις του γονιού σου
κι έναν κακό αδερφό θα ευχαριστήσεις;
Ντροπή για σε τα θεία να τα γνωρίζεις,
τα τωρινά και τα μελλούμενα, όλα,
και να μην ξέρεις τη δικαιοσύνη.

* ἐατέος δ' ὁ πλοῦτος ἄδικός τις ὢν.

- 985-6 Για να σιγουρευτώ...τον ερχομό του:** μετά τον στίχο 984 επικρατεί μικρή παύση και στη συνέχεια η Θεονόη φαίνεται ότι αποφάσισε να φανερώσει την αλήθεια στον αδελφό της, για να μην κινδυνεύσει και η ίδια. Απευθύνεται γενικά και αόριστα στον Χορό, αλλά βέβαια η προτροπή της δεν εκτελείται.
- *Να εντοπίσετε στον λόγο της Θεονόης τα στοιχεία που τονίζουν τη μαντική της ικανότητα, αλλά και την αδυναμία της.*
- 987-8 Ικέτισσα...για κείνον:** η ικεσία δεν περιορίζεται μόνο σε ικετευτικά λόγια, αλλά συνοδεύεται και από την ανάλογη στάση του σώματος: η Ελένη γονατίζει εμπρός στη Θεονόη. Υπήρχαν τυπικές στάσεις ικεσίας, όπως είναι η γονυκλισία και το άγγιγμα του γόνατος του ανθρώπου, στον οποίον απευθυνόταν η ικεσία. (πρβλ. *Φοιν.* 1622, *Εκ.* 787, *Ελ.* 1358).
- 990 να μην τον χάσω τώρα που τον δρῆκα:** η Ελένη φοβάται να μη δει τον Μενέλαο νεκρό. Η εσωτερική της ταραχή δηλώνεται στο αρχαίο κείμενο με την παροιμιώδη φράση «ἐπ' ἀκμῆς εἰμί», αντίστοιχη με τη νεοελληνική «είμαι στην κόψη του ξυραφιού».
- 993-6 σε ικετεύω...κι άδικες πράξεις:** η Ελένη επικαλείται την ευσέβεια της Θεονόης, ιδιότητα που δεν πρέπει να της επιτρέψει να συμμαχήσει με την Αφροδίτη και το ψέμα της και να αρνηθεί την ικεσία, με δεδομένο μάλιστα ότι οι ικέτες προστατεύονταν από τους θεούς.
- *Σε τι αποδίδει η Ελένη με τους στίχους 993-6 που απευθύνει στη Θεονόη;*
- 996-1003 Πάντα/ μισεί...να κλέδει:** οι στίχοι έχουν χαρακτήρα γνωμικού. Ο Ευριπίδης συνηθίζει να χρησιμοποιεί ρητορικές παρεκβάσεις και να διατυπώνει γνώμες με κύρος, που δεν φαίνεται να έχουν άμεση σχέση με όσα έχουν προηγηθεί.
- *Ποια σχέση υπάρχει ανάμεσα στο γνωμικό και τη δραματική κατάσταση;*
 □ *Τι εννοεί η Ελένη, όταν απευθυνόμενη στη Θεονόη λέει «καλό απ' τη μια μεριά» (στ. 1005);*
- 1003-42 Στο γονιό σου...να μοιάσουν:** η Ελένη εκτός από την ικεσία καταφεύγει και στη δύναμη των λόγων, την πειθώ, για να αποτρέψει τη Θεονόη από την αποκάλυψη που σχεδιάζει.
- *Να δρείτε τα επιχειρήματα με τα οποία η Ελένη προσπαθεί να μεταπείσει τη Θεονόη και να κρίνετε κατά πόσο αυτά είναι ισχυρά.*

Με δέρνουν δυστυχίες, λύτρωσέ με, 1020
 την τύχη μου έτσι λίγο βοηθώντας·
 όλοι μισούνε την Ελένη, βουίζει
 ολάκερ' η Ελλάδα πως δεν ήμουν
 στον άντρα μου πιστή και στις Φρυγίας
 πήγα να ζήσω τα χρυσά παλάτια.
 Όταν ξαναγυρίσω όμως στη Σπάρτη
 και μάθουν και το δουν πως απ' το δόλο
 των θεών αφανίζόντουσαν στη μάχη
 και πως εγώ δεν πρόδωσα τους φίλους, 1030
 φρόνιμη θα με πουν και τίμια πάλι·
 θα παντρευτεί κι η κόρη μου, που τώρα
 κανείς γαμπρός δεν τη ζητά, θ' αφήσω
 την ξενιτιά μου εδώ τη μαύρη κι όλα
 τα καλά θα χαρώ του σπιτικού μου.
 Αν χάνονταν αυτός κι ήταν θαμμένος,
 μακριά του θα τον έκλαιγα μ' αγάπη·
 τώρα που ζει κι εσώθη, να τον χάσω;
 Αχ, μην τον φανερώσεις, σε ικετεύω,
 κάνε μου αυτή τη χάρη και μιμήσου 1040
 του ενάρετου πατέρα σου τους τρόπους.
 Για τα παιδιά είναι η πιο μεγάλη δόξα,
 να θέλουν στους καλούς γονιούς να μοιάσουν.

ΧΟΡΟΣ

Τα λόγια σου γεμάτα δυστυχία
 κι εσύ για λύπηση. Ο Μενέλαος τώρα
 για να σωθεί, πώς θα μιλήσει τάχα;

ΜΕΝΕΛΑΟΣ

Δε θα προσπέσω εγώ στα γόνατά σου
 μήτε θα κλάψω. Τα έργα μου στην Τροία
 θα ντρόπιαζα δειλιάζοντας, κι ας λένε*
 πως κλαίνε κι οι γενναίοι όταν τους βρίσκουν 1050
 οι συμφορές· Ωραίο ετούτο, αν είναι
 ωραίο· όμως εγώ θα προτιμήσω**
 τ' αντρίκειο θάρρος. Αν σωστό λογιάζεις,
 να σώσεις έναν ξένο που γυρεύει
 τη γυναίκα του πίσω, τότε δώσ' την
 και σώσε τον· αλλιώς η δυστυχία

**Η «ρήση»
 του Μενελάου**

* καίτοι λέγουσιν ὡς πρὸς ἀνδρὸς εὐγενοῦς
 ἐν ξυμφοραῖσι δάκρυ' ἀπ' ὀφθαλμῶν θαλεῖν.

** αἰρήσομαι ἔγω πρόσθε τῆς εὐψυχίας.

- 1030 φρόνιμη...τίμια πάλι:** η «τιμή» και η «αξιοπρέπεια» είναι ο δασικότερος παράγοντας που ρυθμίζει τη συμπεριφορά της ηρωίδας.
- 1046 κ.ε.** Ο Μενέλαος απαντά στην πρόκληση του Χορού (στ.1043-5) με τον λόγο που ακολουθεί. Ο ποιητής δημιουργεί μια «δικαστική σκηνή» (στ. 951-1137) όπου τα δρώντα πρόσωπα, Ελένη-Μενέλαος, προσπαθούν να κερδίσουν τη σωτηρία τους με τον «αγώνα λόγων».
- 1046-52 Δε θα προσπέςω...το αντρίκειο θάρρος:** ο Μενέλαος ακολουθεί διαφορετική τακτική από εκείνη της Ελένης. Αρνείται την ικεσία και τα δάκρυα, παρότι αναγνωρίζει ότι «κλαίνε κι οι γενναίοι», άποψη που απηχεί ομηρική αντίληψη. Η στάση του έρχεται σε αντίθεση με τη δειλία που έδειξε στους στίχους 565 κ. ε.
- 1052-7 ... Αν σωστό λογιάζεις...θα σε λένε κακιά»:** ο Μενέλαος προτιμά να απευθυνθεί στη λογική της Θεονόης και όχι στο συναίσθημα, στο οποίο απευθύνθηκε η Ελένη. Ο ποιητής αλληλοσυμπληρώνει τους δύο συζύγους με τους ίσης έκτασης λόγους και προβάλλει το ήθος τους.
- ❑ *Ο Μενέλαος επιλέγει διαφορετική τακτική από την Ελένη, για να μεταπείσει τη Θεονόη. Να δικαιολογήσετε αυτή τη διαφοροποίηση.*
 - ❑ *Γιατί λειτουργεί ως επιχείρημα η φράση «αλλά κι εσένα θα σε λένε κακιά»;*

για με δε θα 'ναι η πρώτη, αλλά κι εσένα
θα σε λένε κακιιά. Στον τάφο απάνω
θα ριχτώ του γονιού σου και θα πω όσα
κρίνω για μένα αντάξια και δίκαια
κι όσα κεντήσουν την καρδιά σου. Γέρο, 1060
που κατοικείς στο πέτρινο αυτό μνήμα,
τη γυναίκα μου δώσ' μου, τη ζητάω·
στην είχε στείλει ο Δίας να τη φυλάξεις
για μένα. Είσαι νεκρός, το ξέρω, κι ούτε
μπορείς να μου την πάρεις πια, μα ετούτη
ποτέ τον τιμημένο της πατέρα
που από τον Κάτω Κόσμο τον καλούμε,
δε θα δεχτεί να τον κακολογήσουν·
έχει τη δύναμη γι' αυτό. Βοηθό σε κραζώ,
δαθύσκιωτε Άδη· πλήθος έχεις λάβει 1070
κορμιά για την Ελένη απ' το σπαθί μου·
πήρες την αμοιβή σου· τώρα ή φέρ' τους
στη ζωή πάλι, ή ετούτη ανάγκασέ την
να γίνει απ' τον ενάρετο γονιό της
ακόμα πιο καλή και να μου δώσει
τη γυναίκα μου. Αν μου το αρνηθείτε,
θα πω όσα δεν φανέρωσ' η Ελένη. Πρώτα
μάθε, τ' ορκίστηκα να πολεμήσω
τον αδερφό σου κι ένας απ' τους δυο μας 1080
θα σκοτωθεί· ξεκάθαρα το λέω·
κι άμα δε χτυπηθεί μαζί μου κι έχει
στο νου του να μας πιάσει τους ικέτες
στον τάφο με την πείνα, απόφαση έχω
να τη σκοτώσω κι ύστερα να μπήξω
στα σπλάχνα μου το δίκοπο ξιφάρι
στο μνήμα εδώ, να στάζει όλο το αίμα·
κι απάνω στην ταφόπετρα σφαγμένοι
θα μείνουμε, για σένα αιώνιος πόνος
και του γονιού σου ντρόπιασμα· κανένας,
ούτ' ο αδερφός σου, ούτε άλλος θα την πάρει· 1090
μονάχα εγώ και αν όχι για τη Σπάρτη,
τότε στον Άδη. Αυτά γιατί; Μα εγώ δε θέλω
κλαίγοντας σα γυναίκα τη συμπόνια·
σαν άντρας ό,τι έχω θα το πράξω.
Σωστό αν το κρίνεις, σκότωσέ με· ωστόσο
δε θα πεθάνω ατιμασμένος. Κάλλιο
σ' αυτά που λέω να στέρξεις· έτσι θα 'σαι
και δίκαιη και θα πάρω την Ελένη.
ΧΟ Τα λόγια τους εσύ θα κρίνεις, κοίτα 1100
σε όλους η απόφασή σου αυτή ν' αρέσει.

- 1057-69 Στον τάφο απάνω...τη δύναμη γι' αυτό:** ο Μενέλαος προτιμά να γονατίσει στον τάφο του Πρωτέα (σκηνοθετική οδηγία) και να υπενθυμίσει έμμεσα στη Θεονόη τη δέσμευση που είχε αναλάβει ο πατέρας της απέναντι στον Δία να προστατεύσει την Ελένη και να την δώσει στον άνδρα της.
- 1073-6 ... ή ετούτη ανάγκασέ την ... τη γυναίκα μου:** όπως η Ελένη προηγουμένως είχε επικαλεστεί το ήθος της Θεονόης, έτσι και ο Μενέλαος προκαλεί τη Θεονόη να αποδείξει την αρετή της και να ξεπεράσει σε ευσέβεια τον «ενάρετο γονιό της».
- 1076-98 Αν μου το αρνηθείτε ... θα πάρω την Ελένη:** στο 6' μέρος του λόγου αλλάζει το ύφος. Ο Μενέλαος εκθέτει το σχέδιο που θα ακολουθήσει, αν δεν ισχύσει το δίκαιο.
☐ Ποιες απειλές διατυπώνει ο Μενέλαος εναντίον του Θεοκλύμενου και της Θεονόης;
- 1083 στον τάφο με την πείνα:** είναι γνωστή η περίπτωση του Πausανία που, για να αποφύγει τη σύλληψη, κατέφυγε ικέτης στον ναό της Χαλκιοίκου Αθηνάς, όπου τον απέκλεισαν οι έφοροι μέχρι να πεθάνει από την πείνα. Οι αρχαίοι θεωρούσαν αυτό τον θάνατο ανόσιο.
- 1092-3 Μα εγώ δεν θέλω / τη συμπόνια:** η φράση θυμίζει δικαστήριο όπου οι απολογούμενοι προσπαθούσαν να συγκινήσουν τους δικαστές με διάφορους τρόπους.
- 1099-100 Τα λόγια τους...αυτή ν' αρέσει:** ο Χορός παρεμβαίνει, όπως συνήθως, εκπροσωπώντας την κοινή γνώμη. Η έκφραση «εσύ θα κρίνεις» τονίζει τον ρόλο της Θεονόης στη δικαστική σκηνή· αυτή είναι ο δικαστής που θα αποφασίσει.
☐ Να σχολιάσετε την παρέμβαση του Χορού.

**Η απόφαση
της Θεόνης**

ΘΕ Είμαι ευσεδής και θέλω έτσι να μείνω·
καθάριο θα κρατήσω τ' όνομά μου
και του πατέρα, ουδέ στον αδερφό μου
θα χαριστώ, αποκτώντας κακή φήμη.
Έχω μες στην καρδιά μου από τη φύση
ναό μεγάλο της δικαιοσύνης,
κληρονομιά, Μενέλαε, του Νηρέα
κι όσο μπορώ, θα τη φυλάξω. Πάω
με τη γνώμη της Έρας, γιατί θέλει
το καλό σου· η Κύπρη ας μη θυμώσει 1110
με μένα, εξάλλου εμείς οι δυο καμία
δεν έχουμε συνάφεια, τι για πάντα
παρθένα θα πασκίσω ν' απομείνω.
Κι όσο για τα πικρά παράπονά σου
που 'λεγες στο γονιό μου εδώ στον τάφο,
μαζί σου συμφωνώ κι άδικο θα 'ταν
να μη σου δώσω πίσω τη γυναίκα·
κι εκείνος το ίδιο θα 'κανε, άμα ζούσε.
Υπάρχει βέβαια τιμωρία για τούτα* 1120
και σε νεκρούς και ζωντανούς. Δεν έχει
ζωή η ψυχή των πεθαμένων, όμως
αιώνια παίρνει νόηση, όταν σμίξει
με τον αθάνατον αιθέρα. Τέλος,
για να μην παν τα λόγια μου σε μάκρος,
γι' αυτά που με ικετέψατε σωπαίνω·
στην άμυαλη εγώ πράξη του αδερφού μου
δε γίνομαι βοηθός. Ωφέλεια θα 'δρει
μεγάλη, κι ας μη φαίνεται έτσι, αν θα 'ναι
ξανά καλός αντί ασεδής. Κοιτάχτε 1130
να βρείτε κάποια λύση στο φευγιό σας·
εγώ πηγαίνω δίχως να μιλήσω.
Και πρώτα τους θεούς παρακαλέστε·
η Κύπριδα να στέρξει να γυρίσεις,
κι η Έρα που λογιάζει αυτόν κι εσένα
να σώσει, ας μην αλλάξει τη δουλή της.
Κι όσο μπορώ, νεκρέ πατέρα μου, όλοι
πάντοτε ευσεδή θα σε φωνάζουν.

* καὶ γὰρ τῖσις τῶνδ' ἐστὶ τοῖς τε νερτέροις
καὶ τοῖς ἄνωθεν πᾶσιν ἀνθρώποις·

- 1101** **Είμαι ευσεδής και θέλω έτσι να μείνω:** η Θεονόη απαντά έτσι στην παράκληση της Ελένης (στ. 993-4) και στην πρόκληση του Μενέλαου (στ.1074-6). Είναι προφανές ότι αποφάσισε υπέρ της σωτηρίας των δύο συζύγων.
- 1102 κ.ε.:** στη ρήση της η Θεονόη εξηγεί πώς πήρε την απόφαση να δοθηθεί την Ελένη και τον Μενέλαο.
☐ *Με ποια επιχειρήματα η Θεονόη δικαιολογεί την απόφασή της;*
☐ *Οι στίχοι 1110-3 θυμίζουν μία άλλη τραγωδία του Ευριπίδη, τον Ιππόλυτο. Αναζητήστε πληροφορίες για τον μύθο αυτής της τραγωδίας και δρείτε κοινά σημεία μεταξύ της Θεονόης και του Ιππολύτου.*
- 1107** **κληρονομιά...Νηρέα:** βλ. στ. 15
- 1119-20** **Υπάρχει δέδαια...και ζωντανούς:** το περιεχόμενο των στίχων είναι επηρεασμένο από ορφικές αντιλήψεις για τη μεταθανάτια τιμωρία των ανθρώπων. Ανάλογη άποψη εκφράζεται από τον Αισχύλο στις *Ικέτιδες* και αργότερα από τον Πλάτωνα στην *Πολιτεία*.
- 1120-3** **Δεν έχει / ζωή...με τον αθάνατον αιθέρα:** ο Ευριπίδης διακρίνει την ανθρώπινη υπόσταση σε σώμα και ψυχή (= νοῦς). Μετά τον θάνατο η ψυχή εγκαταλείπει το σώμα, ενώνεται με τον αιθέρα και διατηρεί τις ιδιότητες της: «αιώνια παίρνει νόηση», έχει δηλαδή συνείδηση της ύπαρξής της. Την ίδια αντίληψη δέχονται ο Αναξαγόρας, ο Πυθαγόρας και αργότερα ο Πλάτων. Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι οι πρώτοι που υποστήριξαν την αθανασία της ψυχής ήταν οι Αιγύπτιοι (2. 123).
- 1126-9** **στην άμυναλη...αντί ασεδής:** η Θεονόη επικρίνει τον αδελφό της και αποδεικνύεται συνετότερη απ' αυτόν, διατηρώντας έτσι την ομαλότητα του ήθους της. Η θεόληπτη δηλαδή παρθένα διακρίνεται από ευθυκρισία, ευσέβεια και ουσιαστική αδελφική αγάπη.
- 1129-31** **Κοιτάχτε ... δίχως να μιλήσω :** η Θεονόη θα σιωπήσει. Ο ευεργετικός της ρόλος σταματά εδώ· ο Μενέλαος και η Ελένη πρέπει να δρουν μόνοι τον τρόπο να σωθούν. Ο ποιητής δίνει μια νέα διάσταση στην πλοκή του μύθου και διατηρεί αμείωτο το ενδιαφέρον των θεατών.
- 1132** **Και πρώτα τους θεούς παρακαλέστε:** η απόφαση της Θεονόης δεν προκαθορίζει την εξέλιξη των γεγονότων. Οι θεοί τελικά αποφασίζουν.
☐ *Από πού φαίνεται η εμπιστοσύνη του Ευριπίδη στην ανθρώπινη λογική;*
☐ *Ποια συναισθήματα προκαλεί στους θεατές η απόφαση της Θεονόης;*

Η Θεονόη αποχωρεί και μπαίνει στο παλάτι.

5η Σκηνή (στ.1138-219)

Πρόσωπα: Χορός - Ελένη - Μενέλαος

Σχέδια Μενελάου-
Ελένης

ΧΟΡΟΣ

Ο άδικος ποτέ χαρά δε βλέπει,
μονάχα με το δίκιο η σωτηρία.

ΕΛΕΝΗ

Όσο περνά απ' το χέρι της Θεονόης, 1140
Μενέλαε, γλιτώσαμε· μα πρέπει
τον τρόπο να μου πεις που θα σωθούμε.

ΜΕΝΕΛΑΟΣ

Άκουσε· με του βασιλιά τους δούλους
πολύν καιρό έχεις ζήσει στο παλάτι.

ΕΛ Τι θες να πεις; Ελπίδες με γεμίζεις
πως κάτι το καλό για μας θα κάνεις.

ΜΕ Μπορείς να πείσεις κάποιον από κείνους
που 'χουν τ' αμάξια να μας δώσουν ένα;

ΕΛ Μπορώ· πώς θα ξεφύγουμε όμως, όταν 1150
δεν ξέρουμε το δάρδαρο αυτόν τόπο;

ΜΕ Δε γίνεται. Αν κρυφτώ εκεί μέσα κι έτσι
με το σπαθί τον άρχοντα σκοτώσω;

ΕΛ Δε θ' άφην' η αδερφή του, θα μιλούσε
πως έβαλες στο νου σου να τον σφάξεις.

ΜΕ Ούτε καράδι υπάρχει να σωθούμε·
δούλιαξε μες στο πέλαο το δικό μου.

ΕΛ Αν σκέφτονται σωστά οι γυναίκες, άκου·
πως τάχα έχεις πεθάνει θες να λέω;

ΜΕ Κακό σημάδι· αν κάτι θα κερδίσω, 1160
νεκρό ας με πούνε τότε κι ας μην είμαι.

ΕΛ Με τα μαλλιά κομμένα και με θρήνους
γυναίκειους θα σε κλαίω εγώ μπροστά του.

ΜΕ Κι αυτό πώς θα μπορέσει να μας σώσει;
Παλιό το τέχνασμά σου και δεν πιάνει.

* οὐδείς ποτ' εὐτύχησεν ἔκδικος γεγώς,
ἐν τῷ δικαίῳ δ' ἐλπίδες σωτηρίας.

- 1138-9** **Ο άδικος ποτέ...η σωτηρία:** ο Χορός με τη θυμοσοφία του διατυπώνει μία αποφθεγματική άποψη, σύμφωνα με την οποία μόνο ο δίκαιος ευτυχεί. Έτσι αποτιμά ο Χορός την εξέλιξη των γεγονότων με αφορμή τη σιωπή της Θεονόης.
- 1141-2** **...μα πρέπει/ τον τρόπο να μου πεις που θα σωθούμε:** η Ελένη επανέρχεται στο κρίσιμο θέμα και ζητά από τον Μενέλαο να της εκθέσει το σχέδιο για τη σωτηρία τους (*χρή κοινήν ξυνάπτειν μηχανήν σωτηρίας*).
- 1143-56** **Άκουσε...στο πέλαο το δικό μου:** ο Μενέλαος προτείνει ορισμένες λύσεις (στ.1147-8, 1151-2, 1155), τις οποίες απορρίπτει η Ελένη. Οι τεκμηριωμένες αντιρρήσεις της ηρωίδας αποκαλύπτουν γι' άλλη μία φορά τη δύναμη της λογικής της.
□ Ποιες αντιρρήσεις διατυπώνει η Ελένη στα σχέδια του Μενελάου; Τις θεωρείτε ισχυρές και γιατί;
- 1157** **Άν σκέπτονται...άκου:** ο Ευριπίδης σε πολλά δράματα παρουσιάζει τις ηρωίδες του ικανές να συλλαμβάνουν και να εκτελούν σχέδια. Συνήθως κατά την πραγματοποίηση των σχεδίων χρησιμοποιούν δόλο (πρβλ. *Μήδεια*, *Ιππόλυτος*, *Εκάβη*, *Ιφιγένεια εν Ταύροις*, *Ιων*), όταν δεν έχουν άλλη δυνατότητα να τα πραγματοποιήσουν.
- 1158-94** **πως τάχα...κι ο τάφος θα σε σώσουν :** η Ελένη εκθέτει το σχέδιό της στον Μενέλαο και απαντά τεκμηριωμένα σε όλες τις ερωτήσεις του.
- 1159** **Κακό σημάδι:** οι αρχαίοι απέφευγαν να χρησιμοποιούν δυσοίωνες λέξεις.
- 1164** **Παλιό το τέχνασμά σου:** δεν είναι γνωστό αν το μοτίβο του προσποιητού θρήνου είχε χρησιμοποιηθεί σε άλλο έργο. Πάντως ο Ευριπίδης στην *Ηλέκτρα* του δάζει την ηρωίδα να θρηνεί προσποιητά.
□ Να σχολιάσετε το περιεχόμενο των στίχων 1177-8, 1185-6, 1189-90, 1193-4.
□ Τι εκφράζει η Ελένη με το στίχο: «Ας πάψουν οι θεοί τα δάσανά μου»;

- ΕΛ Σαν πεθαμένο εγώ θα του ζητήσω
σε πελαγίσιο τάφο να σε θάψω.
ΜΕ Λοιπόν σ' αφήνει· πώς χωρίς καράδι,
μετά από την ταφή μου, θα σωθούμε;
ΕΛ Θα του γυρέψω πλοίο για ν' αδειάσω
τις νεκρικές σου προσφορές στο κύμα. 1170
ΜΕ Καλά τα λες, μα πάνε όλα χαμένα,
στη γης αν σε προστάξει να με θάψεις.
ΕΛ Θα πούμε συνηθίζουν στην Ελλάδα
σε χώμα τους πνιγμένους να μη θάδουν.
ΜΕ Βρήκες τη λύση· θα 'ρθώ στο ίδιο πλοίο
τα νεκρικά στολίδια να προσφέρω;
ΕΛ Και βέβαια πρέπει να 'σαι κι οι δικοί σου
ναύτες, όσοι γλιτώσαν τη φουρτούνα.
ΜΕ Καράδι αν βρω αραγμένο, όλους τους άντρες
πλάι πλάι με γυμνά σπαθιά θα στήσω. 1180
ΕΛ Δουλειά δική σου ετούτο· στα πανιά μας
πρίμος αγέρας και καλό ταξίδι.
ΜΕ Ας πάψουν οι θεοί τα δάσανά μου*.
Για το χαμό μου ποιος θα πεις πως στο 'πε;
ΕΛ Εσύ· θα πεις πως γλίτωσες μονάχα
και το Μενέλαο είδες να πεθαίνει.
ΜΕ Και τα κουρέλια που 'χω φορεσιά μου
για το ναυάγιο θα μιλούν καθάρια.
ΕΛ Καλά είναι τώρα, τότες όμως όχι·
γοργά να γίνει η συμφορά χαρά μας. 1190
ΜΕ Πρέπει να μπω μαζί σου στο παλάτι
ή εδώ δουδός να καρτερώ στον τάφο;
ΕΛ Εδώ· γιατί αν θελήσει να σε δλάνπει,
το ξίφος σου κι ο τάφος θα σε σώσουν.
Εγώ θα πάω μέσα, τα μαλλιά μου
θα κόψω, αντί λευκά θα δάλω μαύρα,
το πρόσωπό μου άγρια θα ματώσω.
Τρανός ο αγώνας και δυο τέρματα έχει:
Να χάσω τη ζωή μου αν καταλάβουν
τα σχέδιά μου ή να σε σώσω κι έτσι 1200
μαζί σου να γυρίσω πια στη Σπάρτη.

* ... πόνους γὰρ δαίμονες παύσουσί μου.

- 1189 Καλά είναι τώρα:** τα κουρέλια με τα οποία είναι ντυμένος ο Μενέλαος εξακολουθούν να παίζουν λειτουργικό ρόλο.
- 1195-7 Εγώ θα πάω...θα ματώσω:** η Ελένη αρχίζει την εκτέλεση του σχεδίου. Το κόψιμο των μαλλιών, ο θρήνος με κτυπήματα στο στήθος και στο πρόσωπο είναι σημεία πένθους και αναφέρονται στην αρχαία γραμματεία, π.χ. στον Όμηρο (Τ 284-5, Ω 719-21) και στους τραγικούς ποιητές. Το μαύρο χρώμα ήταν το χρώμα του πένθους, όπως και σήμερα, αν και στο Άργος, σύμφωνα με μαρτυρία του Πλουτάρχου, οι πενθούντες φορούσαν λευκά.
- 1198-201 Τρανός ο αγώνας...να γυρίσω πια στη Σπάρτη:** η Ελένη γνωρίζει πόσο δύσκολο είναι το εγχείρημα και έχει πλήρη επίγνωση ότι πιθανή αποτυχία σημαίνει θάνατο. Είναι φανερό, λοιπόν, ότι η ηρωίδα δεν δρα παρορμητικά και επιπόλαια.

ΕΛΕΝΗ

Σεβάσμια Ἥρα, ταίρι εσύ του Δία,
απ' τα δεινά, τους δόλιους, λύτρωσέ μας.
Στων αστεριών το φέγγος και στα ουράνια
που κατοικείς, υψώνουμε τα χέρια
και σε παρακαλούμε. Κι εσύ κόρη
της Διώνης, Αφροδίτη, που έχεις πάρει
με το δικό μου γάμο το βραδείο
της ομορφιάς, μη μ' αφανίσεις. Φτάνουν
τα δάσανα που τράδηξα, όταν τότε
πρόσφερες τ' όνομά μου, όχι το σώμα,
στους δάρδαρους. Αν θες να με σκοτώσεις,
άσε με στην πατρίδα να πεθάνω.
Για συμφορές αχόρταγή 'σαι πάντα
κι ο έρωτας, το ψέμα, οι δολοπλόκες
πράξεις σ' αρέσουν τόσο και τα φίλτρα,
που μες στα σπίτια φέρνουνε το αίμα.
Αν κράταγες το μέτρο, θα γινόσουν
η πιο γλυκιά θεά, ναι, το πιστεύω.

1210

1202-9 Σεβάσμια Ἥρα...μη μ' αφανίσεις: η Ελένη προσεύχεται στην Ἥρα, όπως της είχε υποδείξει η Θεονόη (1132), γιατί οι στιγμές είναι δύσκολες και δεν φθάνει μόνο η ανθρώπινη δύναμη, όταν μάλιστα η Ελένη γνωρίζει ότι βρίσκεται αντιμέτωπη με τη διαμάχη των δύο θεαινών, Ἥρας και Αφροδίτης.

1214-9 Για συμφορές...το πιστεύω : το κείμενο παραπέμπει σε ανάλογες επικριτικές αναφορές για την Αφροδίτη που συναντάμε και σε άλλα ευριπίδεια δράματα (π.χ. *Ιππ.* 509-10, *Τρ.* 989-90) και απηχούν λαϊκές αντιλήψεις για τον χαρακτήρα και τον τρόπο δράσης της θεάς. Η κριτική γίνεται ευκολότερα δεκτή από τους θεατές, επειδή την διατυπώνει η Ελένη που δοκίμασε τόσες συμφορές εξαιτίας της Αφροδίτης.

Η Ελένη αποχωρεί από τη σκηνή και ο Μενέλαος καταφεύγει στον τάφο του Πρωτέα, ακολουθώντας τη συμβουλή της Ελένης, στ. 1194.

Κρατήρας (5ου αι. π.Χ.). Μαινάδα και μέλος του Χορού (Μουσείο Φεράρας)

Κύλικας (5ου αι. π.Χ.). Η Λήδα και ο κύκνος.

Α' Στάσιμο (1220-85)

«Μέλος χοροῦ τὸ ἄνευ ἀναπαί-
στον καὶ τροχαίου»

(Αριστ. Ποιητ. 1452 b)

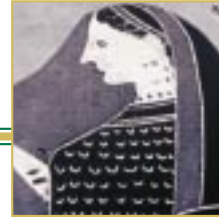
Το Α' στάσιμο αποτελείται από δύο στροφικά ζεύγη. Στην πρώτη στροφή (στ. 1220-36) και την πρώτη αντιστροφή (στ. 1237-53) ο Χορός θρηνεί τους Τρώες και τους Αχαιούς. Στη δεύτερη στροφή (στ. 1254-69) ο Χορός αναφέρεται στους θεούς και στη δεύτερη αντιστροφή (στ. 1270-85) καταδικάζει απερίφραστα τον πόλεμο.

Είναι χαρακτηριστικό πως το άσμα αυτό, που είναι από τα λυρικότερα του Ευριπίδη, δεν αναφέρεται καθόλου στο σχέδιο του Μενελάου και της Ελένης.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ
Ελένη

Πρόσωπα: Χορός

126

Στροφή α' (1220-36)

1220-36 Εσύ που μέσα...Ελένη, εσένα: ο Χορός απευθύνεται στη μελωδική αηδονά και ζητά να τον συντροφεύσει στους θρήνους του, όπως και η Ελένη είχε παρακαλέσει πιο πριν τις Σειρήνες να συμμετάσχουν στον θρήνο της (στ.196-200). Ο Χορός οδηγήθηκε στον θρήνο συνειρμικά με αφορμή την παράκληση της Ελένης προς την Ήρα και την Αφροδίτη να βοηθήσουν στη σωτηρία της.

Αντιστροφή α' (1237-53)

1237-53 Με πετροδόλημα...οι Δαναοί: ο ποιητής κατορθώνει μέσα σε λίγους στίχους να περιγράψει τα δεινά του πολέμου που έπληξαν και τους νικητές - «πλήθος χαθήκαν οι Αχαιοί» - τονίζοντας στο τέλος (1251-3) τη ματαιότητα του εγχειρήματος, «φέρονοντας τ' ομοίωμα της Ήρας» (πρβλ. και σχόλιο στ. 767-72). Το θέμα των δεινών του πολέμου είναι κυρίαρχο για τον ποιητή, γι' αυτό και αναφέρεται σ' αυτό ο Τεύκρος, η Ελένη, ο Μενέλαος, ο Χορός.

1243-7 κι αυτός...του γιαλού: πρόκειται για τον Ναύπλιο, τον πατέρα του Παλαμήδη, που εκδικήθηκε τους Αχαιούς κατά την επιστροφή τους στην Ελλάδα (βλ. και στ. 847).

Στρ. 6'

Τι ἔναι θεός, τι μη θεός,*
και τι ἔναι ανάμεσά τους;
Ποιος θα το πει θνητός πως το ἔδρε,
καιρό πολύ εξετάζοντας τα πάντα,
μια και το βλέπει, εδώ κι εκεί
των θεών οι γνώμες να πηδούν
και πάλι στο ενάντιο να γυρνάνε
ανέλπιστα κι αλόγιαστα;
Ελένη, είσαι του Δία θυγατέρα·
σαν άσπρος κύκνος ο γονιός σου
στον κόρφο σ' έσπειρε της Λήδας.
Ἔστερα σ' όλη την Ελλάδα σε είπαν
άδικη, άπιστη, άθεη, προδότρα·
μες στους ανθρώπους δεν υπάρχει
τίποτα σίγουρο· στων θεών μόνο
τα λόγια βρήκα την αλήθεια.

1260

Αντ. 6'

Ανέμυαλοι όσοι αποζητούν τη δόξα**
με λόγχεις και με δυνατά
στον πόλεμο κοντάρια,
λογιάζοντας αστόχαστα πως έτσι
θα πάψουν των θνητών τις συμφορές·
γιατί αν το δίκιο σου ζητάς με το αίμα,
η αμάχη δε θα λείψει από τον κόσμο·
γι' αυτήν οι Πριαμίδες πήγαν
κάτω στη γης, ενώ μπορούσαν
μονάχα με τα λόγια, Ελένη,
τέλος να δώσουνε στην έχθρα.
Τώρα στον Άδη ἔναι θατιά χωμένοι,
τα κάστρα τους φωτιά τα ἔχει σαρώσει
σαν κεραυνός του Δία κι εσύ
πέρασες βάσανα και βάσανα
που αβάσταχτους σηκώσαν θρήνους.

1270

1280

* ὅ,τι θεός ἢ μὴ θεός ἢ τὸ μέσον.

** ἄφρονες ὅσοι τὰς ἀρετὰς πολέμῳ
λόγχοισί τ' ἀλκαῖον δορὸς
κτᾶσθε, πόνους ἀμαθῶς θνα -
τῶν καταπαυόμενοι·

Στροφή 6' (1254-69)

1254-61 Τι 'ναι θεός...ανέλπιστα κι αλόγιαστα: ο Ευριπίδης επαναφέρει και προεκτείνει τον προβληματισμό του Αγγελιαφόρου (στ.786-90) σχετικά με την αδυναμία του ανθρώπου να κατανοήσει την ουσία του θεού, του ανθρώπου ή άλλων δυνάμεων, «και τι 'ναι ανάμεσά τους;» Η έμπνευση για το περιεχόμενο αυτών των στίχων προήλθε από την απρόδλεπτη στάση των θεών και τον τρόπο που καθόρισαν την τύχη της Ελένης. Ο ποιητής δίνει συγχρόνως και ένα μήνυμα ελπίδας στους Αθηναίους που έχουν τη φοβερή εμπειρία της σικελικής καταστροφής. Συγκεκριμένα, αφού η ενέργεια του θεού είναι απρόδλεπτη και μπορεί να μεταστρέφει μία κατάσταση από το δυσάρεστο στο ευχάριστο, όπως στην περίπτωση της Ελένης, μπορεί να αλλάξουν τα πράγματα στο πολιτικό επίπεδο υπέρ της Αθήνας.

1268-9 ...στων θεών μόνο...την αλήθεια: το περιεχόμενο αυτών των στίχων φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με τη δυσπιστία που εξέφρασε ο ποιητής στους στίχους 1253-4 με αφορμή την τύχη της Ελένης, καθώς τώρα δείχνει να εμπιστεύεται απόλυτα τους θεούς. Αυτή η αντίφαση μπορεί να ερμηνευθεί είτε ως προσπάθεια του ποιητή να αποφύγει την κατηγορία για ασέβεια είτε ως πρόθεση να αντιτάξει στην αστάθεια των ανθρωπίνων κρίσεων (1266-7) τη σταθερότητα της θεϊκής αλήθειας.

Αντιστροφή 6' (1270-85)

1270-85 Ανέμναλοι...σηκώσαν θρήνους: η αντιστροφή εκφράζει το αντιπολεμικό πνεύμα του Ευριπίδη και αποτελεί έμμεση καταγγελία του ποιητή εναντίον εκείνων που πιστεύουν ότι ο πόλεμος μπορεί να επιλύει τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων. Ειδικότερα, στρέφεται εναντίον της φιλοπόλεμης μερίδας που παρέσυρε τους Αθηναίους στην εκστρατεία κατά της Σικελίας με τα γνωστά αποτελέσματα. Ο ποιητής υποστηρίζει πως μόνο ο διάλογος μπορεί να δώσει τέλος στις ανθρωπίνες διαμάχες (1277-9) και να αποτρέψει έτσι τα δεινά και τη φρίκη του πολέμου.

□ *Να αναφέρετε σύγχρονα ιστορικά γεγονότα που επαληθεύουν την αντιπολεμική άποψη του Ευριπίδη και αποδεικνύουν τη διαχρονική της ισχύ;*

□ *Βρείτε τα στοιχεία μορφής που δείχνουν ότι το στάσιμο είναι ένα λυρικό τραγούδι.*

Από την παράσταση του Αμφι-θεάτρου του Σπύρου Ευαγγελάτου (1999)

Κύλικας (6ου αι. π.Χ.).
Κυνηγός που επιστρέφει από το κυνήγι.

Γ' Επεισόδιο (1286-424)

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ Ελένη

Το Γ' επεισόδιο αποτελείται από δύο σκηνές και έχει κέντρο τον Θεοκλύμενο. Στην πρώτη σκηνή (στ.1286-304) εμφανίζεται ο Θεοκλύμενος οργισμένος και ανήσυχος για την Ελένη, εξαιτίας των πληροφοριών που πήρε για την παρουσία κάποιου ξένου στην Αίγυπτο. Στη δεύτερη σκηνή (στ. 1305-424) παρουσιάζεται η Ελένη με πένθιμη εμφάνιση. Ανακοινώνει στον βασιλιά τον θάνατο του Μενελάου, του συστήνει τον Αγγελιαφόρο-Μενέλαο και του ζητά την άδεια να προσφέρει τιμές στον χαμένο σύζυγό της στο πέλαγος. Ο Θεοκλύμενος πείθεται και δίνει στον Μενέλαο πλοίο, νεκρικές προσφορές και όπλα. Το σχέδιο της απόδρασης τίθεται σε εφαρμογή με επιτυχία.

1η Σκηνή (στ.1286-304)

Πρόσωπα: Θεοκλύμενος

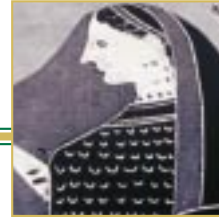
*Η ανησυχία
του Θεοκλύμενου*

ΘΕΟΚΛΥΜΕΝΟΣ

Σε χαιρετάω μνήμα του πατέρα·
γι' αυτό το λόγο σ' έθαψα, Πρωτέα,
ο Θεοκλύμενος εγώ ο βλαστός σου,
στο ξέπορτο κοντά, να σου μιλάω
δγαίνοντας είτε μπαίνοντας στο σπίτι. 1290
Δούλοι, τους σκύλους πάρτε στο παλάτι
και τις παγίδες τούτες για τ' αγρίμια.
Με τον εαυτό μου έχω πολύ θυμώσει.
Τους κακούς δίχως τιμωρία ν' αφήσω;
Να, κάποιος Έλληνας, μου είπαν, ήρθε
στον τόπο κι οι φρουροί δεν τον ενιώσαν·
κατάσκοπος; Ή θέλει την Ελένη
ν' αρπάξει; Άμα τον πιάσω, θα πεθάνει.
Άα!

Όλα τελειώσαν, φαίνεται· έχει αφήσει
τον τάφο η Τυνδαρίδα, πάει την πήραν. 1300
Έε, τις αμπάρες δγάλτε· σκλάβοι, ανοίχτε
γοργά τους στάβλους, φέрте τ' άρματα έξω,
μήπως, γιατί ξαστόχησα, ξεφύγει
κρυφά απ' τη χώρα η ποθητή γυναίκα.

Η είσοδος του Θεοκλύμενου στη σκηνή είναι εντυπωσιακή και η όλη παρουσία θεαματική, από την πλευρά της «όψης» (βλ. Λεξ. όρων). Είναι ντυμένος με μεγαλόπρεπη αιγυπτιακή στολή, συνοδεύεται από δούλους που έχουν μαζί τους τα σύνεργα του κνηγιού και τους σκύλους (1290-1) (βλ. και στ. 179-80). Οι θεατές έχουν ακούσει πολλά γι' αυτόν και ανυπομονούν να γνωρίσουν τις επιλογές του και να μάθουν τις αποφάσεις του, από τις οποίες θα εξαρτηθεί ουσιαστικά η εξέλιξη του δράματος. Η φανταχτερή εμφάνιση του βασιλιά έρχεται σε αντίθεση με την ψυχική και διανοητική του ένδεια (ειρωνεία).

- 1286-9 Σε χαιρετάω...μπαίνοντας στο σπίτι:** τα πρώτα λόγια που απευθύνει ο Θεοκλύμενος μόλις μπαίνει στη σκηνή απευθύνονται στον νεκρό πατέρα του, Πρωτέα, και αποτελούν έκφραση σεβασμού και τιμής προς αυτόν.
□ *Να συγκρίνετε την εικόνα που σχηματίσατε για τον Θεοκλύμενο από τις μέχρι τώρα πληροφορίες γι' αυτόν (75-80, 1123-9) με την τωρινή του παρουσία. Η χρήση του ά προσώπου από τον Θεοκλύμενο τι προσδίδει στον λόγο;*
- 1291 Δούλοι τους σκύλους πάрте...:** οι δούλοι μπαίνουν στο παλάτι.
- 1292-7 Με τον εαυτό μου...θα πεθάνει:** ο Θεοκλύμενος θεωρεί και τον εαυτό του υπεύθυνο για την ελλιπή φύλαξη της χώρας, συγχρόνως όμως κατηγορεί και τους φρουρούς για παράλειψη καθήκοντος, που διευκόλυνε την είσοδο κάποιου εχθρού στη χώρα.
□ *Σύμφωνα με τον Θεοκλύμενο ο «κακός» ταυτίζεται νοηματικά με τον «Έλληνα». Γιατί;*
- 1299-300 Όλα τελειώσαν...την πήραν:** ο βασιλιάς δεν βλέπει την Ελένη στον δωμό και συμπεραίνει ότι αυτή έφυγε από την Αίγυπτο.
□ *Πώς κρίνετε την αντίδραση του Θεοκλύμενου στους στίχους 1301-4;*

2η Σκηνή (στ.1305-424)

Πρόσωπα: Θεοκλύμενος - Ελένη - Μενέλαος

Εφαρμογή
του σχεδίου

ΘΕΟΚΛΥΜΕΝΟΣ

Άα, σταματήστε· εδώ μπροστά μας είναι,
δεν έφυγαν αυτοί που κυνηγάμε.
Γιατί φόρεσες μαύρα, τα μαλλιά σου
γιατί έκοψες, Ελένη, γιατί τρέχουν
τα δάκρυα στην όψη σου απ' το κλάμα;
Όνειρα μη σε τρώμαξαν το βράδι,
χρησμούς κακούς σου δώσανε στο σπίτι
κι έχεις παραλοίσει από τη θλίψη;

1310

ΕΛΕΝΗ

Αφέντη, -τόρα πια έτσι θα σε λέω-
πέθανα, δεν υπάρχω κι όλα πάνε.

ΘΕ Τι τρέχει; Ποια σε βρήκε δυστυχία;

ΕΛ Πώς να το πω; Ο Μενέλαός μου πάει.

ΘΕ Δε χαίρομαι γι' αυτά κι ας με συμφέρουν.
Πώς το 'μαθες; Σου το 'πε η Θεονόη;

ΕΛ Κι αυτή και τούτος που είδε το χαμό του.

ΘΕ Έρθε κανείς με ξάστερες ειδήσεις;

1320

ΕΛ Ναι· κι όπου λογιάζω αυτός ας φτάσει.

ΘΕ Πού είναι; Ποιος; Καθάρια πες να μάθω.

ΕΛ Αυτός που 'χει ζαρώσει εκεί στον τάφο.

ΘΕ Ω! Απόλλωνα, κουρέλια η φορεσιά του.

ΕΛ Κι ο άντρας μου τα ίδια θα φορούσε.

ΘΕ Ο τόπος του ποιος είναι; Πού έχει αράξει;

ΕΛ Έλληνας, Αχαιός, του αντρός μου ναύτης.

ΘΕ Για του Μενέλαου το χαμό τι λέει;

ΕΛ Τέλος φριχτό, τα κύματα τον πήραν.

ΘΕ Ταξίδευε σε θάλασσες βαρβάρων;

1330

ΕΛ Τσακίστηκε στα βράχια της Λιδύης.

ΘΕ Και πώς αυτός δε χάθηκε μαζί του;

ΕΛ Οι ταπεινοί παρά οι τρανοί γλιτώνουν*.

ΘΕ Του καραδιού πού να 'ναι τα συντρίμια;

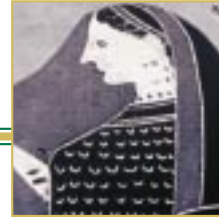
ΕΛ Εκεί που αυτός κι όχι ο Μενέλαος να πνιγόταν.

ΘΕ Κείνος εχάθη. Με ποιο ήρθε αυτός καράδι;

ΕΛ Τον πήραν κάποιοι ναύτες, όπως λέει.

ΘΕ Κι αυτή που αντί για σένα ήταν στην Τροία;

* ἐσθλῶν κακίους ἐνίοι' εὐτυχέστεροι.

Η Ελένη μπαίνει στη σκηνή και η παρουσία της είναι ανάλογη με τις απαιτήσεις του σχεδίου της (βλ. σχ. 1161-2): φοράει μαύρα πέπλα, έχει κόψει τα μαλλιά της και θρηνεί. Η όλη σκηνική παρουσία της ηρωίδας υποδηλώνει το βαρύ πένθος της.

- 1310-2 Όνειρα μη ... από τη θλίψη:** οι αρχαίοι Έλληνες έδιναν μεγάλη σημασία στα όνειρα και πίστευαν ότι τα έστελνε ο Ζεύς, για να φανερώσει έτσι τη βούλησή του στους ανθρώπους. Σύμφωνα με τη μυθολογία τα έφερνε ο Όνειρος, γιος της Νύχτας και αδελφός του Ύπνου, αγγελιαφόρος του Δία. Για την ερμηνεία των ονείρων οι αρχαίοι κατέφευγαν σε ειδικούς ερμηνευτές, τους ονειροκρίτες.
- 1313 Αφέντη, - τώρα πια έτσι θα σε λέω :** η Ελένη αφήνει να εννοηθεί ότι η κατάσταση έχει διαφοροποιηθεί και αναγνωρίζει τον Θεοκλύμενο ως «αφέντη», κύριό της. Εμμεσα δηλ. του δίνει ελπίδες για τον επιθυμητό μελλοντικό γάμο τους. Ο δόλος αρχίζει να λειτουργεί.
- 1315 Τί τρέχει; Ποια σε δόρηκε δυστυχία; :** από το σημείο αυτό αρχίζει η στιχομυθία με την οποία η Ελένη θα προσπαθήσει να εξαπατήσει τον Θεοκλύμενο. Στην εξέλιξη του διαλόγου θα συναντήσουμε κωμικά στοιχεία και έντονη τραγική ειρωνεία.
- 1318 Σου το 'πε η Θεονόη; :** η Ελένη έχει ήδη από το προηγούμενο επεισόδιο αντιμετωπίσει τις ερωτήσεις αυτές του Θεοκλύμενου, εξασφαλίζοντας τη σιωπή της μάντισσας.
- 1325 Κι ο άντρας μου τα ίδια θα φορούσε:** τραγική ειρωνεία.
- 1330 Ταξίδευε σε θάλασσες βαρβάρων; :** κωμικό στοιχείο που προκύπτει από το ότι μιλάει ο Θεοκλύμενος που είναι ο ίδιος βάρβαρος.
- 1332 Και πώς αυτός δε χάθηκε μαζί του; :** εύλογη αυτή η απορία του Θεοκλύμενου, όπως και οι πολλές ερωτήσεις που ακολουθούν (1334, 1336, 1342 κ.λπ.).
□ Τι εξυπηρετούν οι πολλές ερωτήσεις που απευθύνει ο Θεοκλύμενος στην Ελένη;
- 1333 Οι ταπεινοί παρά οι τρανοί γλιτώνουν:** ο στίχος είναι αποφθεγματικός. Με τον χαρακτηρισμό «ταπεινοί» εννοούνται όσοι έχουν ταπεινή καταγωγή.

ΕΛ Τον ίσκιό λες; Ψηλά στα ουράνια πήγε*.
 ΘΕ Πρίάμε, Τροία, του κάκου σας χαλάσαν. 1340
 ΕΛ Υπόφερα πολλά κι εγώ μαζί τους.
 ΘΕ Τον άντρα σου τον έθαψαν ή όχι;
 ΕΛ Άταφος μένει· αχ! μάρτες συμφορές μου.
 ΘΕ Γι' αυτό και τα ξανθά μαλλιά έχεις κόψει;
 ΕΛ Όπου κι αν είναι τώρα, τον πονάω.
 ΘΕ Σωστά θρηνείς γι' αυτή τη δυστυχία...
 ΕΛ Εύκολα ξεγελιέται η αδερφή σου;
 ΘΕ Όχι· κι εδώ στον τάφο ακόμη θα 'σαι;
 ΕΛ Τώρα που πέθανε, γιατί με περιπαίζεις;
 ΘΕ Πιστή μένεις σ' αυτόν και μ' αποφεύγεις. 1350
 ΕΛ Τώρα όχι πια· το γάμο να ετοιμάσεις.
 ΘΕ Άργησες να με στέρξεις, χαίρομαι όμως.
 ΕΛ Ας ξεχαστούνε τα παλιά. Θα κάνεις...
 ΘΕ Η χάρη θέλει αντίχαρη· τι πράγμα;
 ΕΛ μαζί μου τώρα ομόνοια και φιλία.
 ΘΕ Πάει ο θυμός που σου είχα, είναι φευγάτος.
 ΕΛ Πέφτω στα γόνατά σου, αφού 'σαι φίλος.
 ΘΕ Τι μου ζητάς, παρακαλώντας έτσι;
 ΕΛ Τον πεθαμένο άντρα μου να θάψω.
 ΘΕ Τάφος χωρίς νεκρό· σκιά θα θάψεις; 1360
 ΕΛ Συνήθεια των Ελλήνων, τον πνιγμένο...
 ΘΕ Είναι πολύ σοφοί σ' αυτά· τι κάνουν;
 ΕΛ σ' αδειανά πέπλα εντάφια τον κηδεύουν.
 ΘΕ Στη χώρα μου όπου θες χτίσ' του έναν τάφο.
 ΕΛ Όσοι πνιγήκαν, δεν τους θάβουμε έτσι.
 ΘΕ Μα τότε πώς; Δεν ξέρω τα έθιμά σας.
 ΕΛ Γι' αυτούς σκορπάμε δώρα μες στο κύμα.
 ΘΕ Για το νεκρό τι θέλεις να σου δώσω;
 ΕΛ Τίποτα δε γνωρίζω, ετούτος ξέρει.
 ΘΕ Μας έφερες καλό μαντάτο, ξένε. 1370
 ΜΕΝΕΛΑΟΣ
 Μήτε για το νεκρό μήτε για μένα.
 ΘΕ Πώς θάδετε τους θαλασσοπνιγμένους;
 ΜΕ Σύμφωνα με το δίος που 'χε καθένας.
 ΘΕ Για χάρη της, ό,τι κι αν πεις, στο δίνω.
 ΜΕ Πρώτα για τους νεκρούς ένα σφαχτάρι.
 ΘΕ Όποιο διαλέξεις ζώο, θα σου το δώσω.
 ΜΕ Εσύ να ορίσεις· δώσε μου ό,τι θέλεις.
 ΘΕ Εδώ σφάζουμε εμείς άλογο ή ταύρο.

* νεφέλης λέγεις άγαλμα; ές αιθέρ' οίχεται.

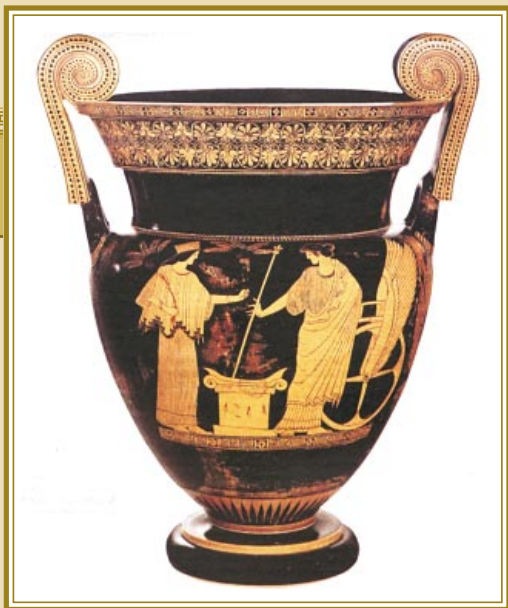

- 1340 Πρίαμε, Τροία, του κάκου σας χαλάσαν:** επανέρχεται η κριτική του ποιητή για το μάταιο του πολέμου.
☐ *Γιατί εκφέρει αυτή την άποψη ο Θεοκλύμενος; Ποιά άλλα πρόσωπα έχουν εκφράσει παρόμοια γνώμη;*
- 1342 Τον άνδρα σου τον έθαψαν ή όχι::** ο Θεοκλύμενος οδηγήθηκε από την Ελένη στο να διατυπώσει αυτό το καίριο ερώτημα (δραματική τεχνική). Όλο το σχέδιο στηρίζεται στην ανάγκη ταφής του Μενελάου. Παράλληλα η ερώτηση δείχνει ότι η ταφή του νεκρού αποτελεί μέριμνα για τους συγγενείς.
☐ *Να παρουσιάσετε τις αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για την ταφή των νεκρών σε σχέση με τα έθιμα της χώρας όπου διαδραματίζεται η υπόθεση.*
- 1346 Σωστά θρηνείς γι' αυτή τη δυστυχία....:** ο στίχος εκφράζει την επιφυλακτικότητα του Θεοκλύμενου, την οποία αντιμετωπίζει ιδιαίτερα εύστοχα η Ελένη με τον επόμενο στίχο 1347.
- 1348 Όχι· κι εδώ στον τάφο ακόμη θα 'σαι ; :** ο Θεοκλύμενος ειρωνεύεται την Ελένη με αυτή τη ρητορική ερώτηση, ενώ προσπαθεί συγχρόνως να εκμαιεύσει μια απάντηση για τη μελλοντική της στάση.
- 1351 ...το γάμο να ετοιμάσεις:** η Ελένη δίνει άμεσα και χωρίς περιστροφές την απάντηση που περιμένει ο Θεοκλύμενος.
☐ *Τι επιδιώκει η Ελένη με τους στίχους 1353, 1355;*
- 1359 Τον πεθαμένο άντρα μου να θάψω :** η Ελένη διατυπώνει το αίτημά της που είναι φυσικό και σύμφωνο με τους θρησκευτικούς και ηθικούς νόμους.
- 1360 Τάφος χωρίς νεκρό· σκιά θα θάψεις ; :** ο στίχος εκφράζει τη δικαιολογημένη απορία του Θεοκλύμενου. Συγχρόνως αποτελεί και υπαινιγμό για ανάλογο έθιμο των Σπαρτιατών, που αναφέρει ο Ηρόδοτος (6. 58), σύμφωνα με το οποίο, αν φονευόταν ο Σπαρτιάτης βασιλιάς στον πόλεμο, οι Σπαρτιάτες κατασκεύαζαν και έθαβαν το είδωλό του. Η αληθοφάνεια ενισχύεται από το γεγονός ότι την απορία εκφράζει ένας Αιγύπτιος στη χώρα του οποίου επιφύλασσεται τόσο μέριμνα για το σώμα του νεκρού (ταρίχευση).
- 1364 Στη χώρα μου όπου θες χτίσ' του έναν τάφο :** ο Θεοκλύμενος είναι πρόθυμος να συμφωνήσει ώστε να γίνουν τα καθιερωμένα της ταφής. Η λύση που δίνει είναι σύμφωνη με το σχέδιο που έχει καταστρωθεί.
☐ *Σε ποιους στίχους φαίνεται ότι ο Θεοκλύμενος είναι πρόθυμος να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της Ελένης;*
- 1375 Πρώτα για τους νεκρούς ένα σφαχτάρι:** ήταν διαδεδομένη στους αρχαίους λαούς η θυσία πάνω στον τάφο. Οι Πέρσες, για παράδειγμα, θυσίαζαν άλογα (Ξενόφ. *Κύρον Παιδεία* I.8)· υπήρχε το έθιμο και στη Σπάρτη και το κατήργησε ο Λυκούργος.

ΜΕ Από καλή μονάχα να 'ναι ράτσα.
 ΘΕ Πολλά μες στα κοπάδια μας υπάρχουν. 1380
 ΜΕ Κι ένα αδειανό κρεβάτι με στρωσίδια.
 ΘΕ Κι αυτό θα γίνει. Τι άλλο του προσφέρουν;
 ΜΕ Τον πόλεμο αγαπούσε, χάλκινα όπλα.
 ΘΕ Αντάξια για του Πέλοπα το γένος.
 ΜΕ Κι όσους καλούς καρπούς η γη δωρίζει.
 ΘΕ Λοιπόν; Πώς τα σκορπάτε μες στο κύμα;
 ΜΕ Καράδι θα χρειαστεί με λαμνοκόπους.
 ΘΕ Και πόσο αλάργα απ' τη στεριά θα πάει;
 ΜΕ Όσο που τ' αφρονέρια του να βλέπεις.
 ΘΕ Γιατί; Έτσι συνηθίζουν στην Ελλάδα; 1390
 ΜΕ Για να μη θγει το μίasma στ' ακρογιαλί.
 ΘΕ Γρήγορο πλοίο φοινικικό θα δώσω.
 ΜΕ Σωστά θα τιμηθεί ο Μενέλαος έτσι.
 ΘΕ Δίχως αυτήν εσύ δε φτάνεις τάχα;
 ΜΕ Μάνας το έργο αυτό, γυναίκας, τέκνου.
 ΘΕ Πρέπει, όπως λες, αυτή να τότε θάψει.
 ΜΕ Ασέδεια το νεκρό να μην τιμήσει.
 ΘΕ Λοιπόν ας γίνει κι έτσι· θέλω να 'χω
 γυναίκα ευλαδική. Μες στο παλάτι
 πήγαινε εσύ και διάλεξε όσα πρέπει 1400
 δώρα για το νεκρό· δε θα σε στείλω
 στη γη σου μ' αδειανά τα χέρια, αν δώσεις
 σωστή σ' αυτήν βοήθεια· μου 'χεις φέρει
 καλά μαντάτα και γι' αυτό θα λάβεις,
 αντί για τα κουρέλια, πλούσια ρούχα
 και τροφές να γυρίσεις στην πατρίδα,
 γιατί η κακομοιριά σου είναι μεγάλη.
 Δυστυχισμένη εσύ, μην τυραννιέσαι
 για κάτι αγιάτρευτο· ο Μενέλαος βρήκε
 τη μοίρα του, οι νεκροί δεν ξαναζούνε. 1410
 ΜΕ Στο χρέος σου, κυρά· από δω και πέρα
 πρέπει τον πρώτο σου άντρα να ξεχάσεις
 και ν' αγαπάς αυτόν που βλέπεις μπρος σου·
 το πιο καλό είναι αυτό την ώρα τούτη.
 Κι αν θα σωθώ και φτάσω στην Ελλάδα,
 θα σδήσω την κακή σου φήμη, αν είσαι
 φρόνιμη για τον άντρα σου γυναίκα.
 ΕΛ Θα γίνει αυτό· παράπονο δε θα 'χει
 και θα το δεις, αφού κοντά μου θα 'σαι.
 Πήγαινε τώρα, δόλιε, μέσα, πλύσου 1420
 κι άλλαξε ρούχα. Σύντομα από μένα
 θα ωφεληθείς και τότε προθυμία
 θα δείξεις, βοηθώντας να προσφέρω
 στο λατρευτό Μενέλαο όσα πρέπει.

- 1379 Από καλή μονάχα να 'ναι ράτσα:** τα ζώα για τη θυσία έπρεπε να μην έχουν σωματικά ελαττώματα και να μην έχουν χρησιμοποιηθεί σε γεωργικές εργασίες. Γι' αυτό υπήρχαν στις αυλές των ιερών ζώα ελεύθερα προορισμένα για θυσία (ἄφετα).
- 1381 Κι ένα αδειανό κρεβάτι με στρωσίδια :** ο στίχος παραπέμπει στην αρχαία συνήθεια του κενотаφίου για όσους νεκρούς θάπτονταν μακριά από την πατρίδα ή δεν είχαν βρεθεί κατά την περισυλλογή των νεκρών σε μάχες ή ναυμαχίες.
☐ *Εντοπίστε στο κείμενο στοιχεία σχετικά με αντιλήψεις και έθιμα πένθους και ταφής που επιδιώνουν και σήμερα.*
- 1391 Για να μη δγει το μίasma στ' ακρογιάλι:** είναι γνωστοί οι καθαρμοί στη θάλασσα. Στην προκειμένη περίπτωση η μεγάλη απόσταση από τη στεριά εξυπηρετεί το σχέδιο της Ελένης να απομακρυνθούν γρήγορα.
- 1392 Γρήγορο πλοίο φοινικικό θα δώσω :** ο Θεοκλύμενος είναι πρόθυμος να δοθῇ, γιατί έτσι ικανοποιεί την επιθυμία της αγαπημένης του Ελένης, και, επομένως, η συμφιλίωση θα είναι ασφαλέστερη. Αγνοεί ότι με αυτή την απόφασή του διώχνει μακριά την Ελένη (τραγική ειρωνεία).
☐ *Ποιες σκέψεις απασχολούν τον Θεοκλύμενο, όταν λέει στον Μενέλαο «Δίχως αυτήν εσύ δε φτάνεις τάχα;» (1394);*
- 1398-9 Λοιπόν ας γίνει...ευλαδική:** ο Θεοκλύμενος συναινεί, γιατί θα ωφεληθεί και τον ίδιο στο μέλλον να είναι η Ελένη ευσεδής.
- 1401-2 ...δε θα σε στείλω / στη γη σου μ' αδειανά τα χέρια:** κορύφωση της τραγικής ειρωνείας.
- 1411-3 Στο χρέος σου...βλέπεις μπρος σου:** οι στίχοι είναι δισημάντοι, καθώς ισχύουν για τον Μενέλαο -και αυτή είναι η αλήθεια- αλλά και για τον Θεοκλύμενο που τους ακούει και νομίζει ότι τον αφορούν.
- 1415-7 Κι αν θα σωθώ...γυναίκα :** η καλή φήμη αποτελούσε επιδίωξη των αρχαίων Ελλήνων και στην περίπτωση των γυναικών ήταν απόλυτα εξαρτημένη από τη διαγωγή τους, δηλαδή αν ήταν ηθική ή όχι.
☐ *Συζητήστε σχετικά με το τί συμβαίνει σήμερα και ποιές απόψεις υπάρχουν για τη φήμη, το "καλό όνομα" των γυναικών.*
☐ *Να περιγράψετε τη συμπεριφορά του Θεοκλύμενου απέναντι στον Μενέλαο και την Ελένη.*
- 1420 Πήγαινε τώρα...:** σκηνοθετική οδηγία για την αποχώρηση από τη σκηνή του Μενελάου. Ο Θεοκλύμενος και η Ελένη εισέρχονται στο ανάκτορο. Η σκηνή μένει άδεια.

Αμφορέας.
Η Δήμητρα και ο Τριπτόλεμος πριν αναχωρήσουν
για τη διδασκαλία της καλλιέργειας των σιτηρών.

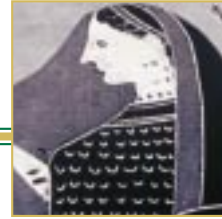
Β' Στάσιμο (1425-99)

Το Β' στάσιμο αποτελείται από δύο στροφικά συστήματα. Το πρώτο στροφικό σύστημα (στ.1425-44, 1445-65) και η δεύτερη στροφή (στ.1466-82) περιγράφουν την αναζήτηση της χαμένης Κόρης από την Κυδέλη-Δήμητρα. Η δεύτερη αντιστροφή (στ.1483-99) επιχειρεί μια σύνδεση με το δράμα. Το χορικό αυτό έχει θεωρηθεί «εμβόλιμο» από πολλούς μελετητές, ότι δηλ. δεν έχει νοηματική σχέση με τα δρώμενα του έργου. Προσεκτικότερη όμως προσέγγιση δείχνει ότι είναι οργανικά συνδεδεμένο με το όλο δράμα και σχετίζεται με τα γεγονότα της εποχής. Παράλληλα θεωρείται «ένα από τα πιο αξιοπερίεργα χορικά της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας» και, εξαιτίας των βακχικών του στοιχείων, πιστεύεται πως αποτελεί «πρώιμη μαρτυρία τάσεων συγκρητισμού».

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ
Ιλένη

Πρόσωπα: Χορός

1450

Στροφή α' (1425-44)

1425-32 Κάποτε η Μάνα...κι ανείπωτο όνομα: ο γενικός χαρακτηρισμός που χρησιμοποιεί ο ποιητής «*Μάνα των θεών*» επιτρέπει να ταυτίσουμε αυτή τη θεότητα με τις ανατολικές θεές Ρέα, Κυδέλη, Ιδαία Μητέρα, οι οποίες στο ελληνικό δωδεκάθεο ταυτίζονται με τη θεά Δήμητρα. Η αναφορά αυτή δικαιολογείται και από το γεγονός ότι είχε εισαχθεί η λατρεία της Κυδέλης στην Αθήνα την εποχή που συντέθηκε η τραγωδία (412 π.Χ.). Εξάλλου η αναφορά στη «*χαμένη κόρη*» (1431-2), την Περσεφόνη, συνδέει το στάσιμο με την υπόθεση, γιατί η Περσεφόνη έχει κοινά σημεία με την Ελένη. Όπως κι εκείνη είχε αρπαγεί και στη συνέχεια είχε σωθεί, έτσι και η ηρώίδα δεν πρόκειται να παραμείνει στην Αίγυπτο αιχμάλωτη, αλλά θα σωθεί.

1434 τα κρόταλα δροντολογούσαν: οι μαρτυρίες δεδαιώνουν τη χρήση κροτάλων, τυμπάνων και άλλων ηχηρών οργάνων στις φρυγικές τελετές προς τιμή της Μητέρας των θεών.

Αντιστροφή α' (1445-65)

1451-65 ...απλώθη / τότες η θλίψη...της κόρης που 'χασε : η Δήμητρα θλιμμένη από την απώλεια της κόρης της παραιτείται από τα καθήκοντα που είχε και η ισορροπία του κόσμου διαταράσσεται. Το ανθρώπινο γένος απειλείται από καταστροφή και οι θεοί στερούνται τις προσφορές και τις θυσίες των ανθρώπων.

λιγότεψε η ζωή· θυσίες
δε γίνονταν για τους θεούς
ούτε οι βωμοί είχαν προσφορές·
στέρεψε τις ολόδροσες
πηγές απ' την αγιάτρευτη
θλίψη της κόρης που 'χασε.

1460

Στρ. 6'

Όταν ανθρώπων και θεών
σταμάτησαν τα φαγοπότια,
για να γλυκάνει ο Δίας
της Μάνας τον πικρό θυμό,
στις Χάριτες μιλάει. «Εμπρός,
καλές μου, εσείς πηγαίντε
και με φωνές ολόχαρες
της Δήμητρας σκορπίστε την οργή·
κι εσείς οι Μούσες με χορούς
και με πασίχαρα τραγούδια».
Η Κύπριδα η πεντάμορφη
πρωτόπιασε ένα τύμπανο
κι ένα βαθύλαλο χαλκό·
γέλασε τότες η θεά
κι απ' τους αχούς χαρούμενη
την ηχερή στα χέρια της
πήρε βαριά φλογέρα.

1470

1480

Αντ. 6'

Ελένη, όσα δεν έπρεπε
ν' αγγίζεις, πράγματα ιερά,
δοκίμασες στο σπίτι σου
κι οργίστηκε η θεά Μητέρα
που δε σεβάστηκες τις άγιες
θυσίες της. Δύναμη τρανή
τα παρδαλόχρωμα κατέχουν
ελαφοτόμαρα κι ο θύρσος,
στεφανωμένος με κισσό,
κι ο μαγικός ο δίσκος, όταν
γοργόδρομα στριφογυρνάει
μες στον αιθέρα, τα μαλλιά
που ορθοσηκώνονται, τιμή
στο Διόνυσο, κι οι τελετές
οι ολονύχτιες της θεάς.
Πάνω απ' το μέτρο η ομορφιά σου,
μα όλα καλά να σου έρθουν τώρα.

1490

Στροφή 6' (1466-82)

- 1468-75 για να γλυκάνει...και με πασίχαρα τραγούδια:** ο Ζεύς αναλαμβάνει πρωτοδουλία, στέλνοντας στη Δήμητρα τις Χάριτες (Αγλαΐα, Ευφροσύνη, Θάλεια) και τις Μούσες, για να διώξουν την οργή και τη λύπη της. Ο Ευριπίδης διαφοροποιείται στο σημείο αυτό από τον ομηρικό *Ύμνο στη Δήμητρα*, σύμφωνα με τον οποίο ο Ζεύς έστειλε πρώτα την Ίριδα, για να προσκαλέσει τη Δήμητρα στον Όλυμπο, και, όταν αυτή δεν αποδέχθηκε την πρόσκληση, έστειλε διαδοχικά όλους τους θεούς. Τελικά η Δήμητρα πήρε τη θέση της στον Όλυμπο και η Περσεφόνη θα μοίραζε τον χρόνο της ανάμεσα στον Άδη και τον ουρανό. Υπάρχει επίσης η άποψη ότι αυτοί οι στίχοι αφορούν άμεσα και τους Αθηναίους λόγω της συγκεκριμένης ιστορικής συγκυρίας. Την εποχή που διδάχθηκε η τραγωδία, οι Αθηναίοι έχουν γνωρίσει τη θλιβερή εμπειρία της σικελικής καταστροφής και ο Ευριπίδης τους προτρέπει να αντιμετωπίσουν τη λύπη τους με τη λυτρωτική δύναμη των οργιαστικών τελετών.
- 1476-8 Η Κύπριδα...βαθύλαλο χαλκό:** η Αφροδίτη σχετίζεται με το χορικό άμεσα, γιατί αφενός αυτή γέννησε στον Πλούτωνα τον πόθο για την Περσεφόνη και αφετέρου είναι η αιτία για τα δεινά της Ελένης, εφόσον ευθύνεται για τον έρωτα του Πάρι γι' αυτήν.

Αντιστροφή 6' (1483-99)

- 1483-8 Ελένη, όσα...ως άγιες θυσίες:** επειδή στο αρχαίο κείμενο δεν αναφέρεται το όνομα της Ελένης στην αρχή της αντιστροφής παρά μόνο η προσφώνηση *ὦ παῖ*, έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις για το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται. Η επικρατέστερη όμως είναι αυτή που θεωρεί ότι πρόκειται για την Ελένη, η οποία προκάλεσε το ερωτικό πάθος του Πάρι.
- 1488-97 Δύναμη τρανή...οι ολονύχτιες της θεάς:** πρόκειται για περιγραφή βακχικών τελετών, όπως δηλώνουν οι συγκεκριμένες αναφορές συμβόλων: τα ελαφοτόμαρα, ο θύρσος, ο κισσός, ο μαγικός δίσκος (= στρογγυλός δίσκος που τον έδεναν με ιμάντα και τον στριφογύριζαν πάνω από τα κεφάλια τους οι λάτρες της θεάς Κυβέλης), καθώς και η ολονύκτια διάρκεια των τελετών.
- 1498-9 Πάνω απ' το μέτρο...έρθουν τώρα:** ο Ευριπίδης για άλλη μια φορά απενοχοποιεί την Ελένη, δάξοντας τον Χορό να πει ότι για όλα ευθύνεται η ομορφιά της Ελένης που παρέσυρε τον Πάρι να την ερωτευθεί. Έτσι αντιμετωπίζεται η αντίφαση που προκύπτει από τους στίχους 1484-9, όπου η θεά απέδωσε ευθύνες στην ηρώιδα.
- Το στάσιμο ανήκει στο λυρικό μέρος της τραγωδίας. Να επισημάνετε στοιχεία που δείχνουν τον λυρισμό, καθώς και τον ρόλο του χορικού στην υπόθεση του έργου.

Πινάκιο (6ου αι. π.Χ.)
Ο Μενέλαος σύρει την Ελένη
μετά την άλωση της Τροίας

Δ' Επεισόδιο (1500-92)

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ Ελένη

Το επεισόδιο αποτελείται από μια σκηνή. Στην αρχή εμφανίζεται η Ελένη και ανακοινώνει στις γυναίκες του Χορού ότι η Θεονόη δεν αποκάλυψε την παρουσία του Μενελάου στην Αίγυπτο και ζητά από αυτές παρακλητικά να μη μιλήσουν. Στη συνέχεια παρουσιάζεται ο Θεοκλύμενος συνοδευόμενος από τον Μενέλαο που είναι καθαρυντός και οπλισμένος. Σε έναν διάλογο-στιχομυθία παρακάμπτονται όλα τα εμπόδια και οι επιφυλάξεις του βασιλιά. Στο τέλος ο Θεοκλύμενος αποχωρεί. Ο Μενέλαος και η Ελένη μένουν μόνοι και παρακαλούν τους θεούς να τους βοηθήσουν.

Δ' Επεισόδιο (στ.1500-92)

Πρόσωπα: Ελένη - Θεοκλύμενος - Μενέλαος

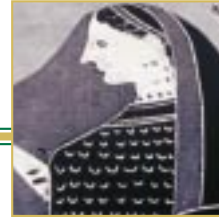
ΕΛΕΝΗ

Όλα καλά μες στο παλάτι, φίλες·
η κόρη του Πρωτέα μας δοηθάει·
δεν εφάνέρωσε στον αδερφό της,
παρ' όλο που τη ρώτησε, πως ήρθε
κι είναι κοντά μας ο άντρας μου· του είπε,
για χάρη μου, πως έχει πια πεθάνει.
Και το Μενέλαο τον συντρέχει η τύχη·
γιατί 'ναι αρματωμένος με τα όπλα
που θα 'ριχνε στη θάλασσα· βαστάει
στο δυνατό του χέρι την ασπίδα
και στο δεξί έχει το κοντάρι, τάχα
για να τιμήσει το νεκρό μαζί μου.
Είναι έτοιμος να πολεμήσει, μύριους
δάρδαρους να σκοτώσει, στο καράδι
μόλις θα μπούμε· του 'δωσα να δάλει
χιτώνά ωραίο και με ποταμίσο
τον έλουσα νερό δροσάτο, που είχε
να νιώσει χρόνια στο κορμί του. Ωστόσο
να, βγαίνει από το παλάτι εκείνος
που σίγουρα θαρρεί πως θα με πάρει·
ανάγκη να σωπαίνω· κι εσείς όμως
παρακαλώ το στόμα σας κρατήστε
κλειστό, για να σας σώσω κάποια μέρα,
αν τώρα εγώ κι ο άντρας μου σωθούμε.

ΘΕΟΚΛΥΜΕΝΟΣ

Δούλοι, με τη σειρά να προχωράτε,
καθώς ο ξένος όρισε, κρατώντας
τις προσφορές που θα ριχτούν στο κύμα.
Ελένη, αν δε νομίζεις πως μιλάω
ανόητα, άκουσέ με κι εδώ μέινε·
στον άντρα σου τα ίδια θα προσφέρεις,
είσαι δεν είσαι μέσα στο καράδι.
Φοβάμαι μήπως σου 'ρθει επιθυμία,
στο πέλαο να ριχτείς από τη θλίψη
για τις χάρες του Μενέλαου, μια κι έτσι
πολύ πικρά γι' αυτόν αναστενάζεις.

- 1500-5 Όλα καλά...πώς έχει πια πεθάνει :** η Θεονόη κράτησε την υπόσχεσή της (στ. 1101 κ.ε.) και δεν φανέρωσε στον αδελφό της την παρουσία του Μενελάου. Αντίθετα επιβεβαίωσε την είδηση για τον θάνατό του, βοηθώντας έτσι στην επιτυχία του σχεδίου.
- 1507 γιατί 'ναι αρματωμένος:** σκηνοθετική πληροφορία. Επισημαίνεται η αλλαγή στην εξωτερική εμφάνιση του Μενελάου και η αρχή της δράσης του.
- 1518 ...δγαίνει από το παλάτι εκείνος:** δγαίνει ο Θεοκλύμενος συνοδευόμενος από δούλους.
- 1520-3 ...κι εσείς όμως...κι ο άντρας μου σωθούμε:** η Ελένη απευθύνεται στον Χορό και τον παρακαλεί να σιωπήσει και να μην αποκαλύψει στον Θεοκλύμενο το σχέδιό της. Η συμπαράσταση του Χορού στους τραγικούς ήρωες αποτελεί κοινό τόπο στην τραγωδία, και την συναντάμε σε πολλά δράματα (π.χ. *Μήδεια*, *Ιππόλυτο*, *Ιφιγένεια εν Αυλίδι*, *Ιφιγένεια εν Ταύροις*, *Ορέστη*, *Ίωνα* κ.ά.)
□ Με ποια συναισθήματα δέχονται ο Μενέλαος, η Ελένη και οι θεατές τα λόγια του Θεοκλύμενου «Δούλοι...θα ριχτούν στο κύμα» (1524-6);
- 1527-34 Ελένη...γι' αυτόν αναστενάζεις:** ο Θεοκλύμενος επανέρχεται στη σκέψη που είχε εκφράσει με τη μορφή ερώτησης στον στίχο 1394, μετατρέποντάς την τώρα σε προτροπή «άκουσέ με κι εδώ μέινε».

- ΕΛ Καινούριε μου άντρα, πρέπει να τιμήσω
και τον πρώτο μου γάμο· θα μπορούσα
να σκοτωθώ για το νεκρό μου ταίρι·
όμως ποιο τ' όφελος γι' αυτόν αν θα πεθάνω;
Άσε να πάω και στον πεθαμένο
τα εντάφια να προσφέρω δώρα. Εκείνα 1540
που θα 'θελα, οι θεοί να σου χαρίσουν
μα και στον ξένο που έτσι με βοηθάει.
Γυναίκα σου σωστή καθώς ταιριάζει,
θα μ' έχεις στο παλάτι, αφού κι εμένα
και το Μενέλαο ωφελείς. Η μοίρα
καλά τα φέρνει ως τώρα. Και για να 'ναι
η χάρη που μου κάνεις τελειωμένη,
πρόσταξε να μας δώσουν το καράβι.
- ΘΕ Εσύ ένα σκάφος της Σιδώνας δώσ' τους
με λαμνοκόπους και κουπιά πενήντα. 1550
- ΕΛ Στο πλοίο δε θα 'ναι αυτός ο κυβερνήτης;
ΘΕ Ναι· και θα τον υπακούν οι ναύτες μου όλοι.
ΕΛ Να τους το πεις ξανά, για να το νιώσουν.
ΘΕ Και τρεις φορές, αν θες, θα τους προστάξω.
ΕΛ Να 'σαι καλά κι αυτά που θέλω ας γίνουν.
ΘΕ Την όψη σου τα δάκρυα μη χαλάσουν.
ΕΛ Τη χάρη που χρωστώ θα σου ξοφλήσω.*
ΘΕ Μοχθείς του κάκου κι οι νεκροί ένας ίσκιος.
ΕΛ Τα λόγια μου κι εμάς κι αυτούς αγγίζουν.
ΘΕ Απ' το Μενέλαο πιο κακός δε θα 'μαι. 1560
ΕΛ Στάθηκες τέλειος· η τύχη ας με συντρέξει.
ΘΕ Θα 'ναι μαζί σου, αγάπη αν μου δείξεις.
ΕΛ Ποιους πρέπει ν' αγαπάω δε θα μου μάθεις.
ΘΕ Να 'ρθω κι εγώ στο πλοίο να βοηθήσω;
ΕΛ Όχι· στους δούλους δούλος να μη γίνεις.
ΘΕ Ας είναι· δε με νοιάζουν των Ελλήνων
τα έθιμα· το σπίτι μου καθαρίο·
δεν πέθανε ο Μενέλαος εδώ πέρα·
κάποιος γοργά στους άρχοντες να πάει
και να τους πει να φέρουνε του γάμου 1570
τα δώρα στο παλάτι κι όλη η χώρα
πρέπει ν' αντιδουίξει απ' τα τραγούδια
πως κάνω γάμο ζηλευτό και παίρνω
την ξακουσμένη Ελένη. Κι εσύ, ξένε,

* ἢ δ' ἡμέρα σοι τὴν ἐμὴν δείξει χάριν.

- 1535 Καινούριε μου άντρα :** η φράση δηλώνει ειρωνεία.
- 1535-6 ...πρέπει να τιμήσω/ και τον πρώτο μου γάμο:** η συμμετοχή των συγγενών στις ταφικές τελετές ήταν καθήκον που δεν μπορούσε κανείς να το παραβεί.
- 1540-1 Εκείνα που θά 'θελα...χαρίσουν:** εννοεί συμφορές. Ο Θεοκλύμενος δεν καταλαβαίνει το βαθύτερο νόημα των λόγων της Ελένης. Τους θεωρεί κολακευτικούς.
- 1545-6 Η μοίρα / καλά τα φέρνει ως τώρα:** ο στίχος είναι δισημάντος. Η Ελένη υπονοεί ότι όλα δοηθούν στην επίτευξη του σχεδίου της απόδρασης, ενώ ο Θεοκλύμενος βλέπει ότι επιτυγχάνεται ο δικός του σκοπός, να νυμφευθεί την Ελένη (βλ. και στ. 1557).
- 1552 Ναι· και θα τον υπακούουν οι ναύτες μου όλοι :** η διαταγή του Θεοκλύμενου προς τους ναύτες του είναι καθοριστική για όσα θα επακολουθήσουν (βλ. στ. 1695-700).
☐ Πώς εξηγείτε την άποψη του Θεοκλύμενου για τους νεκρούς, όπως διατυπώνεται στον στίχο 1558;
- 1557 Τη χάρη που χρωστά θα σου ξοφλήσω:** δίσημη φράση. Η Ελένη εννοεί τη χάρη που χρωστά στον Θεοκλύμενο, που της δίνει την ευκαιρία να αποδράσει, ενώ ο Θεοκλύμενος θεωρεί χάρη που της έδωσε τη δυνατότητα να θάψει τον Μενέλαο.
- 1565 Όχι· στους δούλους δούλος να μη γίνεις:** η Ελένη αντιδρά με ετοιμότητα στην πρόταση του Θεοκλύμενου, χρησιμοποιώντας ένα πολύ λογικό επιχείρημα. Η ηρωίδα αποφεύγει ένα ακόμη εμπόδιο.
- 1567-8 ...το σπίτι μου καθάριο...εδώ πέρα :** ο άταφος νεκρός ήταν μίasma, γι' αυτό κι όποιος έμπαινε σε σπίτι όπου υπήρχε νεκρός έπρεπε έπειτα να υποβληθεί σε καθαρομούς, για να μη μιανθεί (επιδιώσεις αυτών των δοξασιών συναντάμε και σήμερα σε πολλές περιοχές της Ελλάδας).
☐ Αναζητήστε τέτοιες επιδιώσεις ή λατρευτικά έθιμα στην περιοχή σας.
☐ Πώς διαγράφεται το ήθος του Θεοκλύμενου στους στίχους 1567-80.

πήγαινε και στο πέλαο να σκορπίσεις
 ετούτα για τον πρώτο της τον άντρα.
 Κατόπι γύρνα γρήγορα μαζί της,
 στου γάμου να καθίσεις το τραπέζι.
 Κι ύστερα, αν θες, γυρίζεις στην πατρίδα
 ή ζεις εδώ κοντά μου ευτυχισμένος. 1580

MENEΛΑΟΣ
 Ω! Δία, πατέρα και σοφό σε λέω
 θεό, πονετικό βλέμμα να ρίξεις
 σ' εμάς, απ' τα δεινά λευτέρωσέ μας.
 Πάμε για τον γκρεμό, γοργά δοήθα·
 με τ' ακροδάχτυλό σου αν μας αγγίξεις,
 θα 'χουμε φτάσει εκεί που λαχταρούμε.
 Πλήθος οι περασμένες συμφορές μας.
 Θεοί, πολλές φορές χαρές και λύπες
 εγεύτηκα από σας· μα τώρα πρέπει 1590
 κι εγώ να ορθοποδήσω κι όχι πάντα
 να με κυκλώνει το κακό· τη χάρη
 κάντε μου αυτή και θα 'μαι ευτυχισμένος.

1577-80 Κατόπι γύρνα...το τραπέζι : το γαμήλιο δείπνο ήταν μέρος της τελετής του γάμου, έθιμο που επιδιώκει και σήμερα. Φαίνεται μάλιστα από τις αρχαίες μαρτυρίες ότι γινόταν ένα δείπνο από τον πατέρα της νύφης, πριν αυτή φύγει από το πατρικό της σπίτι, και ένα από τον γαμπρό, μόλις την έπαιρνε στο σπίτι του.

Στο στ.1580 ο Θεοκλύμενος εισέρχεται στο παλάτι.

1581-92 Ω! Δία...ευτυχισμένος: ο Ευριπίδης συνηθίζει να κλείνει τις σκηνές που προηγούνται της αποφασιστικής δράσης με παρόμοιες προσευχές (βλ. και στ.1206-19).

1581-3 Ω! Δία...λευτέρωσέ μας: είναι προφανές ότι ο Θεοκλύμενος έχει εγκαταλείψει τη σκηνή και ο Μενέλαος, πιεζόμενος ψυχολογικά απ' ό,τι πρόκειται να ακολουθήσει, αισθάνεται την ανάγκη να απευθυνθεί στον Δία. Επικαλούμενος τη βοήθειά του, τον ονομάζει «πατέρα», και τονίζοντας τη σοφία του τον αποκαλεί «σοφό».

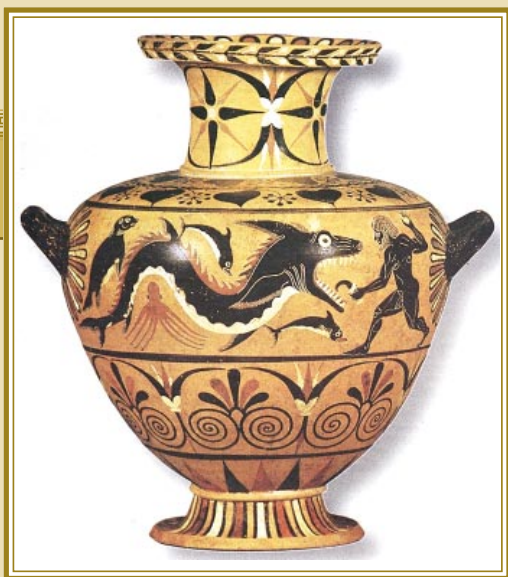
1585-6 με τ' ακροδάχτυλό σου...που λαχταρούμε: οι στίχοι τονίζουν την παντοδυναμία του Δία και μπορούν να συγκριθούν με τη νεοελληνική έκφραση «το δακτυλάκι του να κουνήσει και θα γίνει αμέσως...», η οποία λέγεται για τη δύναμη των ισχυρών ανθρώπων.

Ο Μενέλαος με την Ελένη και τη συνοδεία τους φεύγουν προς την ακτή.

Αγγείο (5ου αι. π.Χ.). Μαινάδες χορεύουν γύρω από τον Διόνυσο
(Από την Ιστορία του Ελληνικού Έθνους της Εκδοτικής Αθηνών).

Υδρία (6ου αι. π.Χ.)

Ο Περσέας επιτίθεται στο θαλάσσιο τέρας που απειλούσε την Ανδρομέδα (Παρίσι, συλλογή Νιάρχου).

Γ' Στάσιμο (1593-652)

Το Γ' στάσιμο αποτελείται από δύο στροφικά ζεύγη. Ο Χορός στην πρώτη στροφή (στ.1593-606) αναφέρεται στο πλοίο που θα οδηγήσει το ζεύγος στην πατρίδα του και στην πρώτη αντιστροφή (στ.1607-20) καλοτυχίζει την Ελένη για την ευτυχία που θα βρει στην πατρίδα. Στη δεύτερη στροφή (στ.1621-36) καλεί τα πουλιά της Λιδύης να διαλαλήσουν σε όλο τον κόσμο τη σωτηρία του Μενελάου και στη δεύτερη αντιστροφή (στ.1637-52) απευθύνεται στους Διόσκουρους και τους προτρέπει να βοηθήσουν την αδελφή τους στο ταξίδι και να αποκαταστήσουν τη φήμη της. Ο Χορός προοικονομεί την εμφάνιση των Διόσκουρων και αφήνει να φανεί η νοσταλγία του για την πατρίδα.

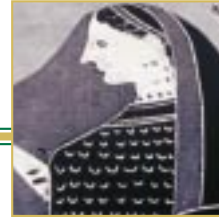
ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ
Ελένη

Γ' Στάσιμο (στ.1593-652)

Πρόσωπα: Χορός

	ΧΟΡΟΣ	
Στρ. α'	Γοργοτάξιδο καράδι της Σιδώνας, που όταν μες στο κύμα αφροκοπούνε τα κουπιά σου, είναι χαρά για σένα, τους χορούς των δελφινιών να διαφεντεύεις, άμα δε φυσούν οι ανέμοι και το πέλαγο ησυχάζει. Τότες η γλαυκόχρωμη του Πόντου θυγατέρα, η Γαλήνεια θα φωνάζει αυτά τα λόγια. 1600 «Ναύτες, τα πανιά στις πελαγίσσιες να τ' απλώσετε αύρες, πιάστε τα ελάτινα κουπιά σας δυνατά κι οδηγήστε την Ελένη, ω! ναύτες, στ' ακρογιάλια με τ' απάνεμο λιμάνι στον Περσέα τα λαμπρά παλάτια».	
Αντ. α'	Δίπλα στο ποτάμι θα 'δρεις ή μπροστά από της Παλλάδας το ναό, του Λεύκιππου τις κόρες κι ύστερα από τόσα χρόνια 1610 σε χορούς θα ξανασιμίξεις, σε χαρούμενα της νύχτας πανηγύρια του Υάκινθου, που κάποτες ο Φοίβος στον αγώνα απάνω με το δίσκο τον εσκότωσε άθελά του κι από τότες όρισε γιορτές στη Λακωνία με θυσίες βοδιών τη μέρα τούτη· και την κόρη σου Ερμιόνη θα ξανάδρεις, που την άφησες στο σπίτι σου κι ακόμη δεν ανάψανε γι' αυτήν λαμπάδες γάμου. 1620	

Στροφή α' (1593-606)

1593-8 Γοργοτάξιδο καράδι...ησυχάζει: ο Χορός αναφέρεται στο πλοίο που θα μεταφέρει την Ελένη και τον Μενέλαο στη Σπάρτη. Ο λυρισμός είναι έκδηλος και οι εικόνες φανερώνουν την ποιητική ικανότητα του Ευριπίδη.

□ Αναζητήστε πληροφορίες και παραστάσεις σχετικά με το δελφίνι στην αρχαία ελληνική μυθολογία.

1599-600 η γλαυκόχρωμη του Πόντου...τα λόγια: ο ποιητής αναφέρεται σε μία από τις Νηρηίδες, τη Γαλήνη, που προσωποποιεί τη γαλήνη στη θάλασσα. Ο Νηρέας, παιδί του Πόντου, απέκτησε από τη Δωρίδα, ανάμεσα στις άλλες θεότητες, τη Γαλήνη και τη Γλαύκη.

1606 στον Περσέα τα λαμπρά παλάτια: πρόκειται για τις Μυκήνες, των οποίων θεωρούνταν οικιστής ο Περσέας.

Αντιστροφή α' (1607-20)

1607-9 Δίπλα στο ποτάμι...τις κόρες: ο Χορός απευθύνεται στην Ελένη και αναφέρει τόπους και ονόματα που της είναι οικεία. Τό «ποτάμι» είναι ο Ευρώτας, ο ναός «της Παλλάδας» είναι της Χαλκιοίκου Αθηνάς (πρβλ. στ. 263 και 281) στη Σπάρτη και του «Λενκίππου οι κόρες» είναι οι νύφες της Ελένης, τις οποίες άρπαξαν και νυμφεύθηκαν οι Διόσκουροι. Πρόκειται για την Ιλάειρα και τη Φοίβη.

Στρ. 6'

Να μπορούσα να πετάξω στον αγέρα
σαν τα λυδικά πουλιά που αφήνουν
μπόρες χειμωνιάτικες και πάνε,
φτερουγώντας στη σειρά, τον πρωτολάτη
πρόθυμα υπακούοντας, όταν
πάνω από ξερούς ή καρπισμένους
κάμπους τα οδηγάει κι όλο κράζει
αψηλά στον ουρανό πετώντας.
Ω! μακρόλαιμα πουλιά, στη γρηγοράδα
σύντροφοι του σύννεφου, διαδείτε
μες στη νύχτα κάτω από την Πούλια,
κάτω απ' τον Ωρίωνα και στις όχθες
όταν θα καθίσετε του Ευρώτα,
το μαντάτο ετούτο διαλαλήστε:
«Ο Μενέλαος που εκούρσεψε την Τροία,
γρήγορα στο σπίτι του θα φτάσει».

1630

Αντ. 6'

Διόσκουροι βλαστάρια του Τυνδάρεω,
αχ! να 'ρχόσαστε κι εσείς, τ' αλόγατά σας
μέσα στον αιθέρα κυδερνώντας
κάτω από τους διάφωτους των άστρων
δρόμους· σεις που ζείτε στα ουράνια,
κατεβείτε, το γαλάζιο ακολουθώντας
αφρισμένο κύμα του πελάγου
και, σωτήρες της Ελένης, στείλτε
πρίμο αγέρα από το Δία, για να σπρώξει
το καράδι της και σδήστε αυτή τη φήμη
πως ανέδηκε η αδερφή σας
στο κρεβάτι ενός βαρβάρου·
όνομα κακό εφορτώθη η δόλια
για την ομορφιά που εκεί στην Ίδη
κρίθηκε· ποτέ στην Τροία δεν πήγε
και στα κάστρα που έχτισεν ο Φοίβος.

1640

1650

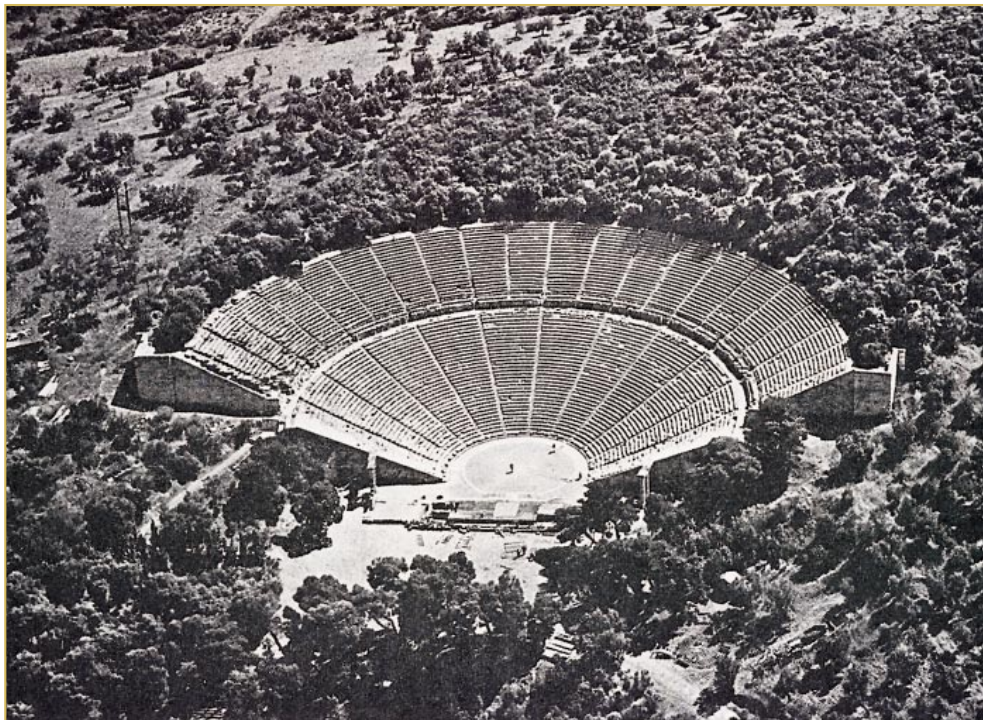

Στροφή 6' (1621-36)

- 1621-8** **Να μπορούσα...στον ουρανό πετώντας:** πρόκειται για μία παραστατική εικόνα με τα αποδημητικά πουλιά, τους γερανούς, που περνούν πάνω από την Ελλάδα, όταν μεταναστεύουν. Και σε άλλα έργα του Ευριπίδη ο Χορός εκφράζει την ευχή να έχει φτερά, για να πετάξει σε μέρη αγαπημένα (βλ. *Ιππ.* 732 κ.ε., *Εκ.* 1100, *Ιφ. εν Τ.* 1137 κ.ά.). Η ίδια έκφραση επιδιώνει στα δημοτικά τραγούδια μας και στον καθημερινό λόγο. Είναι αξιοπρόσεκτο ότι οι αποστροφές στα πουλιά (αηδόνι, γερανοί) αναθέτουν ρόλους (μαγικούς), εφόσον οι ανθρώπινες δυνατότητες είναι περιορισμένες. (Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι το πουλί θρίσκεται μεταξύ ουρανού και γής).

Αντιστροφή 6' (1637-52)

- 1631-2** **...κάτω από την Πούλια, κάτω από τον Ωρίωνα:** η συχνή αναφορά του Ευριπίδη σε αστερισμούς οφείλεται σε επίδραση του Αναξαγόρα (βλ. και στ. 1640)
- 1637-44** **Διόσκουροι...σωτήρες της Ελένης:** επίκληση του Χορού προς τους Διόσκουρους, οι οποίοι, όπως έχει αναφερθεί (στ. 164), θεοποιήθηκαν, αφού μεταμορφώθηκαν σε φωτεινά αστέρια. Οι αρχαίοι τούς ταύτιζαν με τον αστερισμό των Διδύμων και τους θεωρούσαν προστάτες των ναυτικών (αναλογία με την ιδιότητα του Αγίου Νικολάου).
- 1649-51** **όνομα κακό...δεν πήγε:** η Ελένη πλήρωσε για την ομορφιά της με την κακή φήμη, που δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα, αφού ποτέ δεν πήγε στην Τροία.

Το αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου